

॥ ॐ श्रीगौतमाय नमः ॥
॥ अथ श्रीजीवविचार प्रकरण आरंभः ॥

अथ ग्रंथकर्त्ता श्रीशांति सूरि आद्यैर्मां भंगलाचरण
करतां प्रयोजनादिकनुं सूचन करे ते:-

॥ आर्यावृत्तं ॥

श्रुवण पईवं वीरं, नमिऊण जणामि
अबुहबोहबं ॥ जीवसरूवं किंचिवि,
जह जणियं पुब्सूरीहिं ॥ १ ॥

गाथा १ लीना बूटा शब्दना अर्थ.

श्रुवण=श्रुवन (त्रण).	बोहबं=बोध थवाने अर्थे.
पईवं=प्रदीप (समान).	जीवसरूवं=जीवनं स्वरूप.
वीरं=महावीरस्वामीने.	किंचिवि=लेशमात्र.
नमिऊण=नमस्कार करीने.	जह=जेम, जेवी रीते.
जणामि=कहुं तुं.	जणियं=कहुं ते.
अबुह=(तत्त्वविचारने विषे)	पुब=पूर्वना.
अज्ञानी.	सूरीहिं=सूरिउप.

अर्थ:- (श्रुवण केण) त्रण श्रुवन, एटले चतुर्दश
रज्ज्वात्मक जे लोक, तेने विषे (पईवं केण) प्रदीप

समान अने सकल पापने दूर करनारा एवा (वीरं
 के०) श्रीमहावीरस्वाामीने (नमिऊण के०) नम-
 स्कार करीने (जह के०) जेम (पुवसूरीहिं के०)
 सुधर्मस्वाम्यादिक पूर्वसूरिउए (अणियं के०) पोता-
 नां आगममां प्रगट कर्युं ते तेम हुं पण (अबुहवोहव
 के०) तत्त्वविचारने विषे अज्ञानी जीवोने बोध
 थवाने अर्थे (किंचिवि के०) लेशमात्र (जीवस्वरूप
 के०) जीवनुं स्वरूप (अणामि के०) कहुं तुं ॥ १ ॥

हवे जीवना जेद कही वतावे ते:-

जीवा मुत्ता संसा, - रिणो अ तस आव-
 रा अ संसारी ॥ पुढवि जल जलण
 वाऊ, वणस्सई आवरा नेआ ॥ २ ॥

गाथा २ जीना बूटा शब्दना अर्थ.

जीवा=जीव.

मुत्ता=मुक्ति पामेला, मुक्त.

संसारिणो=संसारी जीवो.

अ=तथा.

तस=तस (हाले चाले ते).

आवरा=स्थावर (स्थिर रहे ते).

संसारी=संसारी.

पुढवि=पृथ्वीकाय.

जल=अण्काय.

जलण=तेजकाय.

वाऊ=वायुकाय.

वणस्सई=वनस्पतिकाय.

नेआ=जाणवा.

અર્થ:- (જીવા કે) જીવ તે એક મુક્તિના તથા વીજા સંસારી, એ વે પ્રકારના છે. તેહમાંના (મુક્તા કે) જેહ સકલ કર્મરૂપ પટલોનો હાથ કરીને મુક્તિપદને પામ્યા છે તેહ સિદ્ધ જીવો કહેવાય છે; (અ કે) તથા (સંસારિણો કે) જેમાં સંસૃતિને પમાય છે તે સંસાર કહેવાય છે, એવા સંસારની નર-કાદિ ચાર ગતિહમાં જેહ ઝ્રમણ કરે છે તેહ સંસારી જીવો કહેવાય છે. તે (સંસારી કે) સંસારી જીવના એક (તસ કે) ત્રસ (અ કે) વહી વીજા (ચાવરા કે) સ્થાવર, એ વે પ્રકાર છે; તેહમાંના સ્થાવર જીવોના પાંચ પ્રકાર છે તે આ પ્રમાણે:-
 એક (પુઢવિ કે) પૃથ્વીકાય, વીજા (જલ કે) પાણી તે અપ્કાય, ત્રીજા (જલણ કે) જ્વલન તે અગ્નિકાય, ચોથા (વાજ કે) વાયુકાય, પાંચમા (વણ-સ્સઈ કે) વનસ્પતિકાય, એવી રીતે એ (ચાવરા કે) સ્થાવર જીવો પાંચ પ્રકારના (નેઆ કે) જાણવા ॥૧॥

હવે એ સ્થાવર જીવોના જ્ઞેદમાં અનુક્રમે પ્રાપ્ત થયેલા પૃથ્વીકાય જીવોના જ્ઞેદ કહે છે:-

ફલિહ મણિ રયણ વિદુમ, હિંગુલ હરિ-

याल मणसिल रसिंदा ॥ कणगाइ
धाउ सेढी, वन्नि अ अरणेद्वय पलेवा
॥ ३ ॥ अप्रय तूरी ऊसं, मट्टी पा-
हाण जाइउं एगा ॥ सोवीरंजण वू-
णा,—इ पुढविन्नेआइ इच्चाई ॥ ४ ॥

गाथा ३ जीना बूटा शब्दना अर्थ.

फलिह=स्फटिक रत्न.
मणि=चंद्रकांतादिक मणि.
रयण=रत्न.
विट्ठुम=परवालां.
हिंगुल=हिंगलो.
हरियाल=हस्ताल.
मणसिल=मणसिल.
रसिंदा=पारो.

कणगाइ=कनकादि (सोनुं
विगेरे).

धाउ=धातु.

सेढी=खमी माटी, चाक.

वन्नि=लाल रंगनी माटी,
हरमजी.

अरणेद्वय=पाषाणना कटकानी
साथे मलेली धोली माटी.

पलेवा=एक जातिनो पाषाण.

गाथा ४ जीना बूटा शब्दना अर्थ.

अप्रय=अवरख (पांच वर्णनो).

तूरी=एक जातिनी माटी.

ऊसं=खारो.

मट्टी=माटी.

पाहाण=पाषाण, पत्तर.

जाइउं=जातिउं.

एगा=अनेक.

सोवीरंजण=सुरमो.

वूणाइ=सिंधव विगेरे.

पुढवि=पृथ्वीकाय.

जेआइ=जेदो.

इच्चाई=इत्यादि.

(૫)

અર્થ:—(ફલિહ કે૦) સ્ફટિક પ્રસિદ્ધ છે, (મણિ કે૦) મણિ તે ચંદ્રકાંતાદિક અથવા જે સમુદ્રમાં ઉત્પન્ન થાય છે તે, તથા. (રચણ કે૦) રત્ન તે વજ્ર કર્કેતનાદિક અથવા જે સ્વાણમાં ઉત્પન્ન થાય છે તે, (વિદુમ કે૦) પરવાલાં અથવા વિદુમ, (હિંગુલ કે૦) હિંગલો, (હરિયાલ કે૦) હરતાલ, (મણસિલ કે૦) મણસિલ, (રસિંદા કે૦) પારો અથવા રસેંદ્ર, (કણ-ગાઝ ધાઝ કે૦) કનકાદિ ધાતુ સાત છે:—સોનું, રૂપું, ત્રાંબું, કથીર, જસત, સીસું તથા લોહું; એ અગ્નિસંયો-ગના અગ્નિવે પૃથ્વીકાય છે અને અગ્નિસંયોગે તેજકાય છે, (સેઢી કે૦) સેઢી માટી અથવા ચાક કહે-વાય છે તે, (વણિ કે૦) હરમજી અથવા લાલ રંગની માટી થાય છે તે, (અરણેટ્ટય કે૦) પાષાણના કટકાની સાથે મલેલી ધોલી માટી થાય છે તે તથા (પલેવા કે૦) એ એક જાતિનો પાષાણ છે ॥ ૩ ॥ (અપ્પય કે૦) પાંચ વર્ણનો અવરણ, તે સોની લોકોને સોનું તપાવવાના ઉપયોગમાં આવે છે અ-થવા વૈદ્ય લોકો એની ઝસમ વિગેરે કરીને ઔષધિમાં વાપરવાને કામે લગાડે છે, (તૂરી કે૦) એક જા-તિની માટી છે, તે કાપરને પાશ દેવાના કામમાં

આવે છે, (જસં કેળ) એ પણ એક જાતિની માટી જ છે, પણ કાર ચૂમિમાં ઉત્પન્ન થવાથી કાર અથવા ચારો એ નામે ઊલ્લખાય છે. એવી રીતે (મટી કેળ) માટી અને (પાહાળ કેળ) પાષાળ, એ બે પદાર્થોની કાલી, નીલી, રાતી, પીલી અને ધોલી એવી (જાફ-ઊંળેગા કેળ) અનેક જાતિઊં છે તે વધી લેવી તથા (સોવીરંજળ કેળ) એ સુરમો એવે નામે ઊલ્લખાય છે તે આંખમાં અંજાય છે. (લૂણાફ કેળ) સિંધવ, સાજી, ચિરુલવળ, કાચલવળ તથા સમુદ્રલવળ, (ફચાઈ કેળ) ફત્તાદિ, (પુઢવિન્નેઆફ કેળ) પૃથિવી-કાય સંસારી જીવોના જોદ કહેવાય છે ॥ ૪ ॥

હવે વાદર અપ્કાય જીવોનું વર્ણન કરે છે:—

જોમંતરિક્કમુદગં, ઊંસા હિમ કરગ
હરિતળૂ મહિઆ ॥ હુંતિ ઘણોદહિ-
માઈ, જોઆ ણેગા ય આઝસ્સ ॥ ૫ ॥

ગાથા ૫ સીના લૂટા શબ્દના અર્થ.

જોમં=ચૂમિનું.

અંતરિક્કં=આકાશનું.

ઉદગં=પાણી.

ઊંસા=ઊંસનું પાણી, જાકલ.

હિમ=હિમ, વરફ.

કરગ=કરા.

હરિતળૂ=ઘાસ પ્રમુખ લીલી વ-
નસ્પતિના અગ્ર જાગ ઉપરનાં
પાણીનાં વિંદુ.

(૭)

મહિઆ=વરસાદની ફરફર,	જેઆ=જેદો.
ધુમરીનું પાણી.	ણેગા=અનેક.
હુંતિ=આય છે.	આઝસ્સ=અપ્કાયના.
ઘણોદહિમાઈ=ઘનોદધિઆદિ.	

અર્થ:- (જોમં કેળ) કૂપાદિનું પૃથ્વીમાં રહેલું તથા શિરોપાનીય, એ વધું જૂમિજલ કહેવાય છે, (અંતરિક્ષમુદગં કેળ) સરોવરાદિકને વિષે જે મેઘનું પાણી જરાય છે તે અંતરિક્ષ ઉદક કહેવાય છે, (ઝંસા કેળ) ઝંસનું પાણી એ તુષાર અથવા ઝાકલ પણ કહેવાય છે, (હિમ કેળ) હિમ પડ્યાથી જે બંધાઈ જાય છે તે પાણી, (કરગ કેળ) વર્ષાઋતુમાં મેઘ પરુતાં વાયુના યોગે પાણી વંધાઈ કઠિન થઈને ધોલા પાષાણના કટકા જેવા પૃથ્વી ઉપર પડે છે તે કરા અથવા કરક કહેવાય છે, (હરિતણુ કેળ) જંગલો ઘાસ પ્રમુખ વનસ્પતિના મોર અથવા રાજ પ્રમુખનાં પાંદડાંને ઢેઢે જે પાણીનાં વિંદુ થાય છે તે હરિતનુ કહેવાય છે, (મહિઆ કેળ) આકાશને વિષે કોઈ સમયે વાદલાં થઈ આવે છે તેના યોગે અતિ સૂદમ જીળી જીળી પાણીની બૂંદો પડે છે તે મહિકા અથવા ધુમરીનું પાણી કહેવાય છે, એવી રીતે (આઝસ્સ

કેળ) અપ્કાયના (ઘણોદહિસાઈ કેળ) જેને આધારે
પૃથ્વી રહી છે તે ઘણોદધિ આદિ દહને વીજા પણ
(જેઆ ણેગા કેળ) અનેક જેદો (હુંતિ કેળ) થાય
હે. એ અપ્કાય જીવોના જેદ કહ્યા ॥ ૫ ॥

હવે તેજકાય જીવોના જેદ કહે છે:-

ઇંગાલ જાલ મુસ્મુર, ઉક્કાસણિ કણ-
ગ વિઝુમાઈઆ ॥ અગણિજિઆણં
જેઆ, નાયવા નિહણબુદિષ ॥ ૬ ॥

ગાથા ૬ ઠીના લૂટા શબ્દના અર્થ.

ઇંગાલ=અંગારાનો અગ્નિ.

જાલ=જ્વાલાનો અગ્નિ.

મુસ્મુર=ત્રાસદ્ધિ, ખાતો.

ઉક્કા=ઉલ્કાપાતનો અગ્નિ.

અસણિ=વજ્રનો માર મારતાં

પરતો અગ્નિ.

કણગ=કણીઆનો અગ્નિ.

વિઝું=વિજલી.

આઈઆ=આદિ.

અગણિ=અગ્નિકાય.

જિઆણં=જીવોના.

જેઆ=જેદો.

નાયવા=જાણવા યોગ્ય.

નિહણ=નિપુણ, સૂક્ષ્મ.

અર્થ:- (ઇંગાલ કેળ) જ્વાલા વિનાનો અગ્નિ, કાષ્ટ
પ્રમુખ વસ્તુનું સત્ત્વ જ્યારે લલી જાય છે ત્યારે અગ્નિની
જ્વાલાનો નાશ થઈ જાય છે, અને રક્ત રક્તની
પેઠે ચલકિત કકકા થઈ રહે છે તે અંગાર કહેવાય

હે, (જાલ કેળ) જ્વાલાનો અગ્નિ, (મુસ્મુર કેળ) અગ્નિની જ્વાલામાંથી જે સૂક્ષ્મ કણ નીકળે તે ગ્રાસદ્રિ અથવા ગ્રાહી કહેવાય હે, (ઉક્લા કેળ) કોઈક કાલને વિષે આકાશમાંથી અગ્નિની વૃદ્ધિ થાય હે તે ઉલ્કાપાતનો અગ્નિ કહેવાય હે, (અસણિ કેળ) વજ્રનો સાર સારતાં તેમાંથી અગ્નિ પડે હે તે અગ્નિ કહેવાય હે, (કણગ કેળ) કોઈક કાલને વિષે આકાશમાં અગ્નિના તણા ઉગતા દેખાય હે તે કનક ઘટલે કણીઆનો અગ્નિ કહેવાય હે, (વિજ્ઞુ-માર્દિઆ કેળ) વિજલી આદિક તે વર્ષારુદ્ર પ્રમુખ કોઈ પણ રુદ્રમાં જ્યારે સાવતું થાય હે ત્યારે કોઈ વચ્ચે આકાશથી વિજલી પૃથિવી ઉપર પડે હે તે વિદ્યુત્પાત કહેવાય હે, (અગણિજિઆણં કેળ) અગ્નિકાય સંસારી જીવોના (જ્ઞેઆ કેળ) જ્ઞેદો તે (નિઉણબુદ્ધિ કેળ) નિપુણ ઘટલે સૂક્ષ્મ બુદ્ધિ કરી (નાયઘા કેળ) જાણવા યોગ્ય હે ॥ ૬ ॥

હવે વાયુકાય જીવોના જ્ઞેદ કહે હે:-

ઉપ્રામગ ઉક્લિઆ, મંડલી મહ સુધ

गुंजवाया य ॥ घणतणुवायाईया,
जेया खलु वाउकायस्स ॥ ७ ॥

गाथा ७ सीना बूटा शब्दना अर्थ.

उड्डामग=उड्डामक एटले
उंचे जमावे तेवो वायु.
उक्कलिआ=उत्कलिक एटले
नीचो परुतो वायु.
मंरुली=वंटोलीउं, मंरुलिक.
मह=महावायु
सुऊ=शुऊवायु.

गुंजवाया=गुंजारव करतो वायु.
घणतणुवाया=घनवायु अने
तनुवायु.
आईया=आदिक.
जेया=जेदो.
खलु=निश्चे.
वाउकायस्स=वाउकायना.

अर्थ:—(उड्डामग के०) उंचो आकाशने विषे जे वायु तृणादिकना ठेरुने जमावे ते ते उड्डामक वायरो कहेवाय, (उक्कलिआ के०) जे वायु नीचो परुतो होय ते उत्कलिक वायु कहेवाय ते, (मंरुली के०) वंटोलीउं अथवा मंरुलिक वायु कहेवाय ते, (मह के०) कोइ वार मोटो वायरो आय ते महावायु, (सुऊ के०) जे शनैः शनैः वाय ते शुऊवायु, (गुंजवाया य के०) जे गुंजारव करे ते गुंजवायु कहेवाय ते, अने (घणत-णुवाया के०) जे वे वायुने आधारे नरक देवलोकादि रहेलां ते ते एक घनवायु तथा वीजो तनुवायु कहेवाय

वे, (आर्श्या के०) इत्यादिक (खलु के०) निश्चे करी
 (वाउकायस्स के०) वायुकाय संसारी जीवोना
 (जेया के०) जेदो जाणवा. ए प्रमाणे ठ गाथाए करी
 पृथिवी, अप्, तेज तथा वायुकायना जेद कह्या ॥ ७ ॥

हवे वनस्पतिकायना जेद कहे ठे:-

साहारण पत्तेआ, वणस्सइ जीवा
 डुहा सुए जणिआ ॥ जेसिमणंताणं
 तणु, एगा साहारणा तेऊ ॥ ८ ॥

गाथा ८ सीना बूटा शब्दना अर्थ.

साहारण=साधारण.

पत्तेआ=प्रत्येक.

वणस्सइ=वनस्पतिकाय.

जीवा=जीवो.

डुहा=वे प्रकारना.

सुए=सिद्धांतने विषे.

जणिआ=कहेला ठे.

जेसिं=जेमनुं.

अणंताणं=अनंत जीवोनुं.

तणु=शरीर.

एगा=एक.

साहारणा=साधारण.

तेऊ=तेने.

अर्थ:- (वणस्सइ जीवा के०) वनस्पतिकाय जीवो
 ते एक (साहारण के०) साधारण अने बीजा
 (पत्तेआ के०) प्रत्येक, ए (डुहा के०) वे प्रकारना
 (सुए के०) सिद्धांतने विषे (जणिआ के०)कहेला ठे.

તેજમાં (જેસિમણંતાણં કે૦) જે અનંત જીવોનું (તણુ
 ઘા કે૦) એક શરીર હોય (તેજ કે૦) તેને (સાહારણ
 કે૦) સાધારણ વનસ્પતિકાય જીવો જાણવા ॥ ૭ ॥

હવે બે ગાથાએ કરી એ સાધારણ વનસ્પતિકાય
 જીવોના ખેદ કહે છે:—

કંદા અંકુર કિસલય, પાણગા સેવાલ
 જૂમિફોમા અ ॥ અદ્વયતિય ગજાર
 મો,—ઢ વઘુલા ઘેગ પદ્મંકા ॥ ૯ ॥
 કોમલ ફલં ચ સઘં, ગૂઢસિરાઈ સિણા-
 ઇ પત્તાઈ ॥ ઓહરિ કુંઆરિ ગુગ્ગુલિ,
 મલોયપમુહાઈ ઊન્નરુહા ॥ ૧૦ ॥

ગાથા એ સીના લૂટા શબ્દના અર્થ.

કંદા=કંદ.

અંકુર=અંકુર, ફાળગા.

કિસલય=કુંપલો.

પાણગા=પાંચ વર્ણની ફુગી.

સેવાલ=સેવાલ, લીલ.

જૂમિફોમા=વિદામીના ટોપ.

અદ્વયતિય=આર્ષકત્રિક (લીલું

આહુ, લીલી હલદર
 અને લીલો કચૂરો).

ગજાર=ગાજર.

મોઢ=મોથ.

વઘુલા=એ નામે શાક વિશેષ.

ઘેગ=ધામુરા, ઘેગી.

પદ્મંકા=એ નામે શાક વિશેષ

गाथा १० सीना बूटा शब्दना अर्थ.

कोमल=कोमल, जेमां बीज न ओहरि=सर्व जातनो थोर.
थयां होय ते. कुंआरि=कुंवार.

फलं=फल.

गुग्गुलि=गुग्गुल.

सधं=सर्व.

गलोय=गलो, गनु.

गूढ=गानी.

पमुहा=प्रमुख.

सिराइ=कणसला आदि.

आइ=आदि.

सिणाइ=शणादि.

विन्नरुहा=वेद्यां थकां वाव्याथी

पत्ताइ=पांदरां.

फरी उगे ते.

अर्थ:- (कंदा के०) सूरणादि सर्व जातनां कंद,
(अंकुर के०) बहार नीकलेला अंकुर, (किसलय
के०) सर्वे जातिनां कुंपलना नवा टसा फूटे ते पातरां
जाणवां. (पणगा के०) पांच वर्णनी फुगी, (सेवाल के०)
जे पाणीनी उपर रंग रंगनी लील थाय ठे ते, (चूमि-
फोला के०) वर्षाकालमां ठत्रने आकारे पृथ्वीमांथी
नीकले ठे ते. ते बिलासीना टोप एवे नामे उलखाय ठे.
(अ के०) वली (अल्लयतिय के०) आर्द्रकत्रिक
एटले लीळुं आडु, लीली हलदर तथा लीलो
कचूरो, (गळार के०) गाजर, (मोढ के०) मोथ,
(बहूला के०) बंधुलो नामे शाक विशेष, (थेग के०)
धामुरा, थेगी, (पल्लंका के०) ए नामनुं शाक विशेष ठे,

એને લોકો પાલખું કહે છે ॥ ૯ ॥ (ચ કેળ) વલી
 (કોમલ ફલ સંવં કેળ) સર્વ કોમલ ફલ ઇટલે જેમાં
 વીજ થયાં ન હોય અને (શૂઢસિરાઈ કેળ) જેનો કણ-
 સલો અથવા પોંચ ઢાનો હોય, ઇટલે જેના કણ પાધરા
 દેખાતા ન હોય, તથા જેની નસો અથવા સાંધ સ્પષ્ટ
 દેખાતી ન હોય ત્યાંસુધી તે અનંતકાય જાણવાં, તે
 (સિણાઈ પત્તાઈ કેળ) શણાદિકનાં પાતરાં આદિ શબ્દ
 કરી જારનાં પાતરાં પણ લેવાં. (યોહરિ કેળ) યોહરની
 સર્વ જાતિ, એમાં કાંટાલો તથા સુરસાણી પણ જાણવો.
 (કુંઆરિ કેળ) કુંવાર થાય છે તે લોકમાં પ્રસિદ્ધ
 છે, એને ઘરમાં ઊંચી ટાંગી હોય તોપણ સૂકાતી નથી,
 કિંતુ એના નવા સોર નીકલતા જાય છે. (ગુગુલિ કેળ)
 ગુગલ પ્રસિદ્ધ છે. (ગલોયપમુહા કેળ) વલી ગરુડી
 પ્રમુખ એને ગરુડ પણ કહે છે, એ વહ્નીને આકારે થાય
 છે, એ જ્વરાદિક મટાડવાની ઔષધિ વિશેષ છે. (આઈ
 કેળ) એ આદિ દર્શને વીજાં પણ સર્વે જ (ઠિન્નરુહા કેળ)
 ઠેઘાં થકાં પણ વાઘ્યાથી ફરીને ઊગે તે સર્વે સાધા-
 રણ વનસ્પતિ અથવા અનંતકાય કહીએ ॥ ૧૦ ॥

ઇચ્છાઈણો આણેમે, હવંતિ ખેયા અણંત-

कायाणं ॥ तेसिं परिजाणणत्वं, लक्षण-
मेयं सुए ज्ञणियं ॥ ११ ॥

गाथा ११ सीना बूटा शब्दना अर्थ.

इच्चाइणो=इत्यादिक.

अणगे=अनेक.

हवन्ति=होय ठे.

जेया=जेदो.

आणंतकायाणं=अनंतकायना.

तेसिं=तेमने.

परि=सारी रीते, समस्त प्रकारे.

जाणणत्वं=जाणवाने अर्थे.

लक्षणं=लक्षण.

एयं=आ.

सुए=सूत्रने विषे.

ज्ञणियं=कहेलुं ठे.

अर्थ:—(इच्चाइणो के०) इत्यादिक (आणंतका-
याणं के०) अनंतकाय जीवोना पिंरु, कचूर तथा गि-
रिकर्णिकादिक (अणगे के०) अनेक (जेया के०)
जेदो (हवन्ति के०) होय ठे, (तेसिं के०) ते अनं-
तकाय जीवोने (परिजाणणत्वं के०) सारी रीते जाण-
वाने अर्थे (एयं के०) आ, वक्ष्यमाण एटले जे
आगल कहेशे ते (लक्षणं के०) लक्षण (सुए के०)
सूत्रने विषे (ज्ञणियं के०) कहेलुं ठे ॥ ११ ॥ हवे
अनंतकाय वनस्पतिजीवोनुं लक्षण कही बतावे ठे.

गूढ सिर संधि पर्व, समजंगमही-

રૂગં ચ વિઙ્ગરૂહં ॥ સાહારણં સરીરં,
તદ્વિવરીઞ્ચં ચ પત્તેયં ॥ ૧૭ ॥

ગાથા ૧૨ સીના વૂટા શબ્દના અર્થ.

ગૂઢ=ઢાનાં.

સિર=કણસલાં.

સંધિ=સાંધા.

પર્વ=ગાંઠા.

સમન્નગં=જાંગ્યાથી જેનાં સરખાં

બે ફાલીયાં થઈ શકતાં હોય.

અહીરૂગં=તાંતણા વિનાનું.

વિઙ્ગરૂહં=ઢેદીને વાવ્યાથી ફ-
રીને ઊગે તે.

તદ્વિવરીઞ્ચં=તે અકી વિપરીત
લક્ષણવાલી.

પત્તેયં=પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય.

અર્થ:—(સિર કે०) કણસલાં પ્રમુખ શિર, (સંધિ કે०) સાંધાઈ અથવા નસો, (પર્વ કે०) પર્વ અથવા ગાંઠા; એ ત્રણે જે ઝાઝનાં (ગૂઢ કે०) ગુપ્ત ઢાનાં હોય એટલે દીઠામાં ન આવતાં હોય અને (સમન્નગં કે०) જાંગ્યાથી જેનાં સરખાં બે ફાલીયાં થઈ શકતાં હોય, (અહીરૂગં કે०) તંતુ રહિત જેમાં તાંતણા હોય નહીં, (ચ કે०) પુનઃ એટલે વલી (વિઙ્ગરૂહં કે०) જે ઢેદીને ફરી વાવીએ તો ઊગે, એ સર્વ પ્રકારનાં વૃદ્ધોને (સાહારણં સરીરં કે०) સાધારણ વનસ્પતિકાયનાં શરીર કહીએ, અને એજ અનંતકાય પણ કહેવાય છે. (તદ્વિવરીઞ્ચં

के०) ते थकी विपरीत लक्षणवादी वनस्पतिने
(पत्तेयं के०) प्रत्येक वनस्पतिकाय कहीए ॥ ११ ॥

एग सरीरे एगो, जीवो जेसिं तु ते
य पत्तेया ॥ फल फूल बह्वि कछा,
मूलग पत्ताणि बीयाणि ॥ १३ ॥

गाथा १३ सीना बूटा शब्दना अर्थ.

एग=एक.

सरीरे=शरीरने विषे.

एगो=एक.

जीवो=जीव.

जेसिं=जे (वनस्पति)ने.

तु=ज.

ते=तेने.

पत्तेया=प्रत्येक (वनस्पतिकाय.)

फल=फल.

फूल=फूल.

बह्वि=बाल.

कछा=काष्ठ, लाकडुं.

मूलग=मूल.

पत्ताणि=पांदां.

बीयाणि=बीज.

अर्थ:—(एग सरीरे के०) एक शरीरने विषे (एगो जीवो के०) एक जीव (जेसिं के०) जे वनस्पतिने विषे होय (तु ते य पत्तेया के०) तेनेज प्रत्येक वनस्पतिकाय कहीए. ए प्रत्येक वनस्पतिकायना सात प्रकार ठे ते आ प्रमाणे:—(फल के०) सर्व प्रकारनां फल, (फूल के०) सर्व प्रकारनां फूलो, (बह्वि के०) उप-

रनी त्वचा अथवा ढाल, (कठा के०) सर्व प्रकारनुं
काष्ठ अथवा लाकड़ुं, (मूलग के०) जुंइ तलीयानुं
थरु, (पत्ताणि के०) सर्व जातिनां पांद्कां, (बीयाणि
के०) सर्व बीज; ए साते स्थानक प्रत्येक जिन
जिन जीवरूप होवाथी एउने प्रत्येक वनस्पतिकाय
कहीए. एवी रीते ए बादर पृथिव्यादिक पांचे
थावरना जेद विवरीने कहा ॥ १३ ॥

हवे पांच स्थावर सूदमनुं वर्णन करे ठे:-

पत्तेयं तरु मुत्तं, पंचवि पुढवाइणो
सयल लोए ॥ सुहुमा हवन्ति नियमा,
अंतमुहुत्ताज अदिस्सा ॥ १४ ॥

गाथा १४ सीना बूटा शब्दना अर्थ.

पत्तेयं तरु=प्रत्येक वनस्पति-

काय.

मुत्तं=मूकीने.

पंचवि=पांचे.

पुढवाइणो=पृथिव्यादिक.

सयल=संकल.

लोए=(चौद राज) लोकने विपे.

सुहुमा=सूक्ष्म.

हवन्ति=होय ठे.

नियमा=निश्चये करी.

अंतमुहुत्त=अंतर्मुहूर्त.

आज=आयुष्य.

अदिस्सा=अदृश्य(चर्मदृष्टि

देखाय नहीं तेवा.)

अर्थ:- (पत्तेयं तरु मुत्तं के०) ए पूर्वोक्त प्रत्येक वन-

स्पतिकाय मूकीने (पंचवि पुढवाइणो के०) पांचे पृथि-
व्यादिक (सयल लोए के०) सकल चौद राजलोकने
विपे (सुहुमा के०) सूक्ष्म (हवंति के०) होय ठे, (नियमा
के०) निश्चये करी. एने पांच स्थावर कहिए. ते (अंतमु-
हुत्ताउ के०) अंतर्मुहूर्तना आयुष्यवाला होय ठे
ने (अदिस्सा के०) अदृश्य होय ठे, एटले चर्मदृष्टिए
देखाय नहीं. तेथीज ए सूक्ष्म कहेवाय ठे ॥ १४ ॥

ए पांच स्थावर सूक्ष्म अने पांच वादर मलीने दश
जेद थया, अने प्रत्येक वनस्पतिकाय ते वादरज होय
ठे, पण सूक्ष्म होय नहीं. तेथी प्रत्येक वनस्पतिकायनो
एक जूदोज जेद होवाथी सर्व अगीयार जेद थाय ठे.
ते अगीयार पर्याप्ता तथा अगीयार अपर्याप्ता मलीने
बावीश जेद स्थावर संसारी जीवना कहा ठे अने
बीजा संसारी त्रस कहेवाय ठे, तेना मूल चार जेद ठे ते
आः—बेइंद्रिय, तेइंद्रिय, चौरिंद्रिय तथा पंचेंद्रिय.
तेउंमांना प्रथम बेइंद्रिय त्रस जीवना जेद कहे ठेः—

संख कवड्य गंडुल, जलोय चंदणग
अलस लहगाई ॥ मेहरि किमि पूअ-
रगा, बेइंद्रिय माइवाहाई ॥ १५ ॥

ગાથા ૧૫ સીના હૂટા શબ્દના અર્થ.

સંઘ=શંઘ.

કવહુય=કોમીઠ.

ગંઘુલ=ગંઘોલા.

જલોય=જલો.

ચંદણગ=ચંદનક, અરિયા,

અહ.

અલસ=અલસીયાં.

લહગાઈ=લાલીયા જીવ.

મેંહરિ=મેર (લાકનામાં થતા).

કિમિ=કૃમિ.

પૂઅરગા=પૂરા.

માફવાહાઈ=ચૂસેલ આદિ.

અર્થ:-(સંઘ કેળ) દક્ષિણાવર્ત પ્રમુખ મોટા તથા નાના શંઘ હોય છે તે, (કવહુય કેળ) કપર્દક અથવા કોમીઠ અને કોમી થાય છે તે, (ગંઘુલ કેળ) ગંઘોલા અને ગણુતા કહે છે, એ હદરમાં મોટા કૃમિયાં ઉત્પન્ન થાય છે તે જાણવાં, (જલોય કેળ) જલો એ શરીરની ઉપર ફોમા વગેરે આવ્યા હોય ત્યારે તેની ઉપર મૂક્યાથી તે જગ્યાનું રક્ત શોષણ કરી લીધે છે તે, (ચંદણગ કેળ) અને સિદ્ધાંતોમાં અહ એવા નામથી પ્રતિપાદન કર્યું છે, અને અરિયા પણ કહે છે, તે સાધુ સ્થાપનામાં રાખે છે. (અલસ કેળ) વર્ષાકાલમાં વૃષ્ટિ થાય છે તે વખતે પૃથિવીમાંથી સર્પના આકારે લાલ રંગવાલા જે અતિ પાતલા જીવો ઉત્પન્ન થાય છે, તે જ્યાંસુધી વરસાદ અતો હોય ત્યાંસુધી જ્યાં ત્યાં ઘણા

(૩૧)

ફરતા દીઠામાં આવે છે, જ્યારે વરસાદ રહી જાય છે ને તરુકો પડે છે ત્યારે તેઝમાંનો એક પણ દીઠામાં આવતો નથી. એને ચૂનાગ અથવા અલસીયાં પણ કહે છે. (લહગાર્ફ કે૦) રોટલી પ્રમુખ પકાવેલું અન્ન વાસી રહી ગયાથી કેટલાએક કાલે તેમાં જે જીવ પડે છે તેને લાલીયા કહે છે, (મેહરિ કે૦) કાષ્ટમાં જે કીડા થાય છે તે, (કિમિ કે૦) એ પણ એક જાતના કીડા હોય છે તે ઉદરમાં ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા ગુદપ્રદેશને વિષે હરસ થાય છે તથા ગુંબમાં વગેરેના હાતને વિષે જે કીડા થાય છે તેને કૃમિ કહે છે. (પૂઅ-રગા કે૦) એ જીવ પાણીમાં ઉત્પન્ન થાય છે, એ જીવોનો વર્ણ રાતો હોય છે અને મુખ કાલું હોય છે. એને કઢી જાણામાં પૂરા કહે છે; અને (માદ્વાહાર્ફ કે૦) માતૃવાહાદિક એને ચૂંહેલ પણ કહે છે, મૂલ ગાથામાં આદિ શબ્દ છે તે આદિ શબ્દથી મનુષ્યના અંગમાં જે વાલા થાય છે તે પણ લેવા, ઇત્યાદિક (વેંદ્રિય કે૦) વેંદ્રિય જીવ જાણી લેવા. એ જલમાં તથા સ્થલમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તે અનેક પ્રકારના છે. એને સ્પર્શન-દ્રિય તથા રસનદ્રિય એ વેંદ્રિયો હોય છે ॥ ૧૫ ॥

हवे वे गाथा वडे तेइंद्रिय जीवना जेद कहे ठे:-

गोमी मंकण जूआ, पिपीलि उद्देहिया
य मक्कोडा ॥ इह्विय घयमिह्वीउं, सावय
गोकीरुजाईउं ॥ १६ ॥ गद्दहय चोरकीरु,
गोमयकीरु य धन्नकीरु य ॥ कुंथु गुवा-
लिय इलिया, तेइंदिय इंदगोवाई ॥ १७ ॥

गाथा १६ सीना बूटा शब्दना अर्थ.

गोमी=कानखजूरा.

मंकण=मांकुर.

जूआ=यूका.

पिपीलि=कीसी.

उद्देहिया=उद्देहिका, उधेइ.

मक्कोडा=मंकोडा.

इह्विय=इल.

घयमिह्वीउं=घीमेंल.

सावय=सावा.

गोकीरु=गींगोरा.

जाईउं=जातिओ.

गाथा १७ सीना बूटा शब्दना अर्थ.

गद्दहय=उत्तिगा, गद्दया.

चोरकीरु=विष्टाना कीरु.

गोमयकीरु=गणना कीरु.

धन्नकीरु=धान्यना कीरु.

य=वली.

कुंथु=कुंथुआ.

गुवालिय=गोपालिक.

इलिया=इलिका.

तेइंदिय=तेइंद्रिय.

इंदगोवाई=इंद्रगोपादि.

अर्थ:- (गोमी के) कानखजूरीआ, एना पग

ઘણા હોય છે, ને એ કાનમાં પેસી જઈને માણસને ઘણી
 ઇજા કરે છે, એમ કહેવાય છે, (સંકળ કેળ) માણ-
 સના સુવાના વિઠાનામાં અથવા ટાટલા પ્રમુખની
 નવારમાં જે જીવો ઉત્પન્ન થાય છે તેને માંકરુ કહે છે,
 (જૂઆ કેળ) યૂકા, એ જીવો માણસના માથાના વાલમાં
 ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા માણસનાં કપડાંમાં ઉત્પન્ન
 થાય છે, એટલે એ માણસના શરીરના મેલમાંથી ઉત્પન્ન
 થાય છે, એને કઢી તથા ગુજરાતી જાણમાં લીંચ
 કહે છે, તે સંસ્કૃત લિઙ્ગ શબ્દનો અપઞ્ચ શબ્દ છે. (પિપીલિ
 કેળ) એને પિપીલિકા અથવા કીડી કહે છે, એની રાત્રી
 અને કાલી એવી ઘણી જાતિ હોય છે, તે લોકમાં પ્રસિદ્ધ
 છે. (ઉદેહિયા કેળ) ઉદેહિકા, એને વાદિમક જીવ પણ
 કહે છે. એ જીવો વૃક્ષમાં, કાષ્ઠમાં અથવા ગૃહમાં જ્યાં
 જ્યાં પ્રવેશ કરે છે ત્યાં ત્યાં પોતાનું શરીર રહેવા પૂરતું
 ઘર બનાવીને તેમાંથી તે વૃક્ષાદિકને ખાતી ખાતી ચાલી
 જાય છે. (ચ કેળ) વલી (મઘ્કોરુ કેળ) મત્કોટિકા
 અથવા મંકોરુ, એ જીવ ઘણું કરીને બાવલના ઝાડના
 થરમાં ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા ગોલ પ્રમુખ મિષ્ટ પદાર્થ
 જ્યાં હોય ત્યાં થાય છે. (શ્લિય કેળ) શ્લિકા, એ જીવ

धान्यादिकमां उत्पन्न थाय ठे, एने इल पण कहे ठे. (घय-
मिह्वीज के०) ए जीव घृतमां उत्पन्न थाय ठे, एने घी-
मेल पण कहे ठे. (सावय के०) सावा, ए जीव मनुष्यना
शरीरना माथा सिवाय बीजां सर्व अवयवमांना के-
शोना थरुमां उत्पन्न थाय ठे. तेमां पण विशेषे करी
आंखनी पांपणमां थाय ठे. ते जे वखते मनुष्यना शरी-
रमां उत्पन्न थाय ठे ते वखते जविष्यकाल विषे एवुं
अनुमान थाय ठे के कांइ पण कष्ट प्राप्त थरो. एने
लोक सावा कहे ठे. (गोक्रीरुजाईज के०) गोक्री-
टक जाति, ए जीव गाय प्रमुख पशुनां शरीरनां
अवयवमां उत्पन्न थाय ठे, ते तेजनी त्वचामां चोंटी
रहेला होय ठे. एने कहीं जाषामां चिञ्चकी अथवा
गींगोरा पण कहे ठे ॥१६॥ (गदहय के०) गऊया, ए
जीव गौशाला प्रमुखमां उत्पन्न थाय ठे, एजने वर्ण
श्वेत होय ठे, एजने शास्त्रोमां जर्जिंगा पण कहे ठे.
(चोरकीरा के०) ए जीव विष्टामां उत्पन्न थाय ठे.
(गौमयकीरा के०) ए जीव ठाणमां उत्पन्न थाय
ठे. (धन्नकीरा के०) ए जीव धान्यमां उत्पन्न थाय
ठे, ते लोकमां धनेरीयां एवे नामे जलखाय ठे.
(य के०) वली (कुंथु के०) ए जीव सूक्ष्म ठतां

(૩૫)

પાંચ રંગના થાય છે, એને કુંથુઆ પણ કહે છે.
(ગુવાલિય કેળ) ગોપાલિક, એ એક જાતિના એવાજ
જીવ થાય છે, તે અપ્રસિદ્ધ છે. (શ્લિયા કેળ)
શ્લિકા, એ જીવ શ્વાન અથવા ચોલામાં ઉત્પન્ન
થાય છે. (ઇંદગોવાઈ કેળ) ઇંદગોપાદિ, એ જીવ
વર્ષાઋતુમાં વરસાદ પડે ત્યારે ઉત્પન્ન થાય છે, એનો
અત્યંત રક્ત વર્ણ હોય છે, એને લોકમાં મેહના સામા
પણ કહે છે. શ્લ્યાદિક (તેંદ્રિય કેળ) તેંદ્રિય
જીવો વીજા પણ ઘણા છે તે સર્વ જાણી લેવા. એ
તેંદ્રિય જીવોને સ્પર્શનેંદ્રિય અને રસનેંદ્રિય તથા
ગ્રાણેંદ્રિય એ ત્રણેંદ્રિયો હોય છે. એમ એ તેંદ્રિય
જીવોના જ્ઞેદ કહ્યા ॥ ૧૭ ॥

હવે ચૌરિંદ્રિય જીવોના જ્ઞેદ કહે છે:-

ચત્તરિંદિયા ય વિત્તૂ, ઢિંકુણ જમરા ય
જમરિયા તિહા ॥ મહિય મંસા મસ-
ગા, કંસારી કવિલ મોલાઈ ॥ ૧૮ ॥

ગાથા ૧૮ મીના ત્રીટા શબ્દનાં અર્થ.

ચત્તરિંદિયા=ચૌરિંદ્રિય.

વિત્તૂ=વિંટી,

ઢિંકુણ=વગાઈ.

જમરા=જમર.

ઝમરિયા=ઝમરી.

તિહુ=તીરુ.

મઘિય=માઘી.

મસા=માંસ.

મસગા=મઘર.

કંસારી=કંસારી.

કવિલ=કરોલીયા.

મોલાઈ=લુમમાંકમી.

અર્થ:- (ચલરિંદિયા કેળ) ચૌરિંદ્રિય જીવો
 આ છે:- (વિહૂ કેળ) વિંહુ એ જાતના ઝેરી જીવો
 થાય છે, તેના પૂંઠામાં એક કાંટો હોય છે, તેના
 મારથી માણસને વિષ ચડે છે, તે વિંઠી એવે નામે
 લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે. (ઢિંકુળ કેળ) એ જીવો કાંશક
 મઠ્ઠિકાને મલતા હોય છે, તે ઘોડાના તબેલા પ્રમુ-
 ખને ઠેકાણે ઉત્પન્ન થાય છે, તેને લોકમાં બગાડ
 કહે છે. (ઝમરા કેળ) એ જીવો કાલા વર્ણના હોય
 છે, અને તે ઘણું કરીને જ્યાં સુગંધી પુષ્પોનાં વૃક્ષો
 હોય છે ત્યાં રહે છે, એ જીવોને પુષ્પોનો સુગંધ ઘણો
 પ્રિય હોય છે, એ ઝમર એવે નામે લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે.
 (ઝમરિયા કેળ) ઝમરિકા, એ જીવો પીતાદિક
 ઘણા રંગવાલા હોય છે, તેમજ વિવિધ આકારવાલા
 હોય છે. (તિહુ કેળ) એ જીવો વર્ષાઋતુના અવ-
 નેસાનમાં જે વચ્ચે ધાન્યનાં વૃક્ષ પાકી રહેલાં હોય

તે તે વચ્ચે આકાશમાર્ગે અગણિત સંખ્યાબંધ
 ઉડતાં કોઈ ધાન્યનાં ફેત્ર વગેરે ઉપર આવીને પડે
 છે, તે જેટલી જગ્યામાં આવી પડે છે તેટલી જગ્યાનાં
 ખામ પાન વગેરે સર્વ खाइने खाલી કરી નાચે છે,
 તે તીરુ એવે નામે લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે. (મઘિય
 કેળ) મઘિકા, એ જીવો લોકમાં અતિ પ્રસિદ્ધ છે,
 એ માચી એવે નામે ડંલચાય છે, ઉપલક્ષણથી મધુ-
 મઘિકા પણ જાણી લેવી. (ડંસા કેળ) કાંસ, એ
 જીવો સિંધુ દેશમાં પ્રસિદ્ધ છે. એ ઘણું કરીને વર્ષા-
 કાલમાં ચીકણી જમીનમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (મસગા
 કેળ) મસક, એ જીવો લોકમાં મહાર એવે નામે
 ડંલચાય છે, એ લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે. (કંસારી કેળ)
 એ જીવો ઘણું કરીને ડજરુ ઘર પ્રમુખમાં ઉત્પન્ન
 થાય છે, તે લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે. (કવિલ કેળ)
 કરોલીયા અને (ફોલાઈ કેળ) ચરુમાંકરી, આદિ
 શબ્દ થકી પતંગ પ્રમુખ બીજા જે ચૌરિંદ્રિય જીવો
 હોય તે સર્વ જાણી લેવા. એ જીવને સ્પર્શનેંદ્રિય,
 રસનેંદ્રિય, ઘ્રાણેંદ્રિય તથા નેત્રેંદ્રિય એ ચાર ઇંદ્રિયો
 હોય છે ॥ ૧૭ ॥

(૨૮)

હવે પંચેન્દ્રિય જીવોના જ્ઞેદ કહે છે:-

પંચિન્દિયા યં ચત્તહા, નારય તિરિયા
મણુસ્સ દેવા ય ॥ નેરહ્યા સત્તવિહા,
નાયવા પુઢવિજ્ઞેણં ॥ ૧૯ ॥

ગાથા ૧૯ સીના ટૂટા શબ્દના અર્થ.

પંચિન્દિયા=પંચેન્દ્રિય.

ચત્તહા=ચાર પ્રકારના.

નારય=નારકી.

તિરિયા=તિર્યંચ.

મણુસ્સ=મનુષ્ય.

દેવા=દેવતા.

નેરહ્યા=નારકીના જીવ.

સત્તવિહા=સાત પ્રકારના.

નાયવા=જાણવા.

પુઢવિજ્ઞેણં=(રત્નપ્રજાદિ)

પૃથ્વીના જ્ઞેદે કરીને.

અર્થ:- (પંચિન્દિયા કેળ) જેને સ્પર્શનેન્દ્રિય, રસનેન્દ્રિય, ઘ્રાણેન્દ્રિય, ચક્ષુરિન્દ્રિય તથા શ્રોત્રેન્દ્રિય એ પાંચ ઇન્દ્રિયો હોય તે પંચેન્દ્રિય જીવ કહેવાય છે, ઇહાં “ચ” સમુચ્ચયાર્થમાં છે. તે જીવ (ચત્તહા કેળ) ચાર પ્રકારના છે. એક (નારય કેળ) નારકી, બીજા (તિરિયા કેળ) તિર્યંચ, ત્રીજા (મણુસ્સ કેળ) મનુષ્ય, ચોથા (દેવા કેળ) દેવતા. તેનમાં પ્રથમ (નેરહ્યા કેળ) નારકીના જીવ તે (પુઢવિજ્ઞેણં કેળ) રત્નપ્રજાદિ પૃથ્વીના જ્ઞેદે કરી (સત્તવિહા કેળ)

सात प्रकारना ठे. ते सात पृथ्वीजनां नाम कहे ठे:- घमा, वंशा, सेला, अंजणा, रिछा, मघा तथा माघवती, ए सात ठेकाणे उत्पन्न थयेला जीवोने नारकी कहिए. तथा तेमनां गोत्रनां नाम कहे ठे. रत्नप्रजा, शर्कराप्रजा, बालुकाप्रजा, पंकप्रजा, धूम-प्रजा, तमःप्रजा तथा तमस्तमःप्रजा, ए सात प्रकारने पर्याप्ताना तथा अपर्याप्ताना जेदे गणतां चौद जेद नारकी जीवोना थाय ठे ॥ १९ ॥

हवे पंचेंद्रिय तिर्यचना जेद कहे ठे:-

जलयर अलयर खयरा, तिविहा पंचे-
दिया तिरिका य ॥ सुसुमार मळ क-
ळव, गाहा मगराड जलचारी ॥ २० ॥

गाथा २० मीना बूटा शब्दना अर्थ.

जलयर=जलचर.

अलयर=अलचर.

खयरा=खेचर.

तिविहा=त्रण प्रकारना.

पंचेंदिया=पंचेंद्रिय.

तिरिका=तिर्यच.

सुसुमार=सुसुमार.

मळ=माळलां.

कळव=काचवो.

गाहा=कुंर.

मगराड=मगर त्रिगेरे.

जलचारी=जलचर जीव.

અર્થ:- (તિરિસ્કા પંચેંદિયા તિવિહા કે૦) તિ-
 ર્યંચ પંચેંદ્રિય ત્રણ પ્રકારના છે, તે આ:- એક (જલ-
 ચર કે૦) જલચર ઇટલે જે જીવો પાણીમાં ઉત્પન્ન
 થાય, પાણીમાં રહે તથા પાણીમાંજ નાશ પામે તે
 જલચર જીવ જાણવા. વીજા (જલચર કે૦) સ્થલ-
 ચર ઇટલે જે જીવોની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ તથા નાશનો
 સંજ્ઞવ જલચરોની પેઠે પૃથ્વી ઉપર હોય તે, તથા
 ત્રીજા (જલચર કે૦) જલચર ઇટલે જે જીવોની
 ચાલવાની સ્થિતિ આકાશને વિષે હોય તે જાણવા.
 તેમાં પ્રથમ જલચર જીવના મુખ્ય પાંચ જોડ છે
 તે આ પ્રમાણે:- એક (સુસુમાર કે૦) પાણીના
 જેવા મત્સ્ય હોય છે, તે ઘણું કરી સીઠા પાણીના
 તલાવ પ્રમુખમાં દીઠામાં આવે છે, વીજો (મઠ કે૦)
 નાના પ્રકારનાં જે વીજાં માઠલાં દીઠામાં આવે છે
 તે, એ જાતિના જીવો ઘણું કરી જલમાં સમુદ્રમાં
 વિશેષ દીઠામાં આવે છે, ત્રીજો (કઠવ કે૦) ક-
 ઠવ, એ જીવો ઘણું કરી સીઠા પાણીના તલાવ અથવા
 જોડેલા કૂવાના પાણીમાં દીઠામાં આવે છે, એની
 ત્વચા ઘણી કઠિન હોય છે અને તેમાંથી ઢાલ એ

નામનાં હથિયાર દેહરક્ષણાર્થે લોક કરે છે, એ જીવને લોકમાં કાચવાના નામે ઊલ્લેખે છે, ચોથો (ગાદા કેળ) એ જીવો સમુદ્રમાં તેમજ સીંગ પાણીના તલાવ પ્રમુખમાં પણ થાય છે. એ જીવ તંતુ આકારે હોય છે, ને અતિ બલવાન હોય છે, પાણીમાં એનું ઘટલું જોર હોય છે કે તે હાથીને પણ ઘસરી જાય છે, એને લોકમાં ઘુંઝુ એવે નામે ઊલ્લેખે છે, પાંચમો (મગર કેળ) મગર, એ જીવ સમુદ્રમાં હોય છે, એનું શરીર અતિ વિશાલ હોય છે, એ લોકમાં મગરમત્સ્ય એવે નામે ઊલ્લેખાય છે, એ (આશ કેળ) આદિ શબ્દે કરી બીજા પણ (જલચારી કેળ) જલચર જીવ ઘણા પ્રકારના છે. એ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ જીવના જ્ઞેદ કહ્યા ॥ ૨૦ ॥

હવે સ્થલચર જીવોના જ્ઞેદ કહે છે:-
 ચતુષ્પદ ઊરપરિસપ્પા, ત્ર્યુષ્પરિસપ્પા ચ
 ચલચરા તિવિહા ॥ ગો સપ્પ નજલ-
 પમુહા, બોધવા તે સમાસેણં ॥ ૨૧ ॥

ગાથા ૨૧ સીના લૂટા શબ્દના અર્થ.

ચતુષ્પદ=ચાર પગવાલાં.

| ઊરપરિસપ્પા=ઊર:પરિસર્પ.

જીવપરિસપ્પા=જીવપરિસર્પ.

અલયરા=સ્થલચર જીવ.

તિવિહા=ત્રણ પ્રકારના.

ગો=ગાય.

સપ્પ=સર્પ.

નહલ=નોલિયા.

પમુહા=પ્રમુખ.

બોધવા=જાણવા.

સમાસેણં=સંદેપથી.

અર્થ:- (અલયરા તિવિહા કે) સ્થલચર જીવો ત્રણ પ્રકારના છે, તે આ:- એક (ચતુષ્પદ કે) ચતુષ્પદ એટલે ચાર પગવાળાં સર્વ પ્રકારનાં પશુર્ત જાણી લેવાં, વીજા (ઊરપરિસપ્પા કે) ઊર:પરિસર્પ એ જીવો ઊદરથી ચાલે છે. એની નાગ પ્રમુખ ઘણી જાતિ હોય છે, એમાં કેટલાએક જીવો વિષરહિત હોય છે, અને કેટલાએક વિષ સહિત હોય છે. તે લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે. (ય કે) વહી ત્રીજા (જીવપરિસપ્પા કે) જીવપરિસર્પ એ જીવો જીજા વડે ચાલે છે. તે નોલિયા પ્રમુખ જાણી લેવા. એ ઉપર કહ્યા જે ત્રણ પ્રકારના સ્થલચર જીવો તેર્ત અનુક્રમે (ગો કે) ગાય પ્રમુખ તે ચતુષ્પદ, (સપ્પ કે) સર્પ પ્રમુખ તે ઊર:પરિસર્પ તથા (નહલપમુહા કે) નોલિયા પ્રમુખ તે જીવપરિસર્પ, એ (સમાસેણં કે) સંદેપમાત્રે કરી (બોધવા કે) જાણી લેવા. એ સ્થલચર જીવોના જોદ કહ્યા ॥ ૨૧ ॥

हवे खेचर जीवोना जेद कहे ठे:-
 खयर रोमयपर्की, चम्मयपर्की
 य पायना चेव ॥ नरलोगाउं वाहिं,
 समुग्गपर्की विययपर्की ॥ ११ ॥

गाथा ११ मीना बूटा शब्दना अर्थ.

खयरा=खेचर जीव.

रोमय=हंवाटांनी पांखवालां.

पर्की=पक्षी.

चम्मय=चामरानी पांखवालां.

पायना=प्रगट.

चेव=निश्चे.

नरलोगाउं=मनुष्यलोकनी.

वाहिं=वहार.

समुग्ग=संकोचेली पांखवालां.

वियय=विस्तारेली पांखवालां.

अर्थ:- (खयरा के०) खेचर जीवो ते आकाशने
 त्रिपे विचरनारां जे पक्षीउं ते वे प्रकारनां ठे:- एक
 (रोमयपर्की के०) रोमज पक्षीउं, एटले जेउंनी पांखो
 रोमसंयुक्त होय ठे, जेवां के, शुक, हंस तथा सारसा-
 दिक् पक्षीउं तेमज पारेवां, कागरा, चकलां, पोपट
 प्रसुख एनी पांख मोवालानी होय ठे, ते (य के०) बीजां
 (चम्मयपर्की के०) चर्मज पक्षीनो (पायना के०)
 प्रगट अर्थ ठे. एटले जेउंनी पांखो चामराना जेवी
 होय ठे तेने चर्मज पक्षी कहीए. जेवां के, चामाची-

ક્રિયાં અથવા ચર્મચીટિકા, તથા વરુવાગુલ અથવા
 વદ્ગુલી પ્રમુખ એ (ચેવ કેળ) નિશ્ચે લોકમાં પ્રસિદ્ધ
 છે, અને (નરલોગાર્ડ વાહિં કેળ) મનુષ્યલોકની
 વહાર (સમુગ્ગપરક્કી કેળ) સમુજ પદ્મીર્ડ, તથા
 (વિયયપરક્કી કેળ) વિતત પદ્મીર્ડ હોય છે. તે મનુ-
 ષ્યલોકનું પ્રમાણ શાસ્ત્રોમાં આવી રીતે કહ્યું છે:-
 જંબુદ્વીપ, ધાતકી ચંદ્ર તથા પુષ્કરવર દ્વીપના અર્ધ
 જાગ સુધી મનુષ્યોની વસ્તી છે એટલે એ અઢી
 દ્વીપમાં મનુષ્યો છે. તે અઢી દ્વીપમાંના પ્રથમ જંબુ-
 દ્વીપને ચોફેર શાશ્ની પેઠે લવણ સમુદ્ર વીંટી
 રહ્યો છે તથા વીજા ધાતકી ચંદ્રને કાલોદધિ વીંટી
 રહ્યો છે અને અઢી દ્વીપની ચોફેર સ્વર્ણમય માનુ-
 ષ્યોત્તર પર્વત કિલ્લાની પેઠે વેષ્ટિત થઈ રહેલો છે.
 એ નરલોકદેશનું પ્રમાણ એકંદર પીસ્તાલીશ લાખ
 યોજનનું કહ્યું છે. ઇહાંજ મનુષ્યોનાં જન્મ તથા મર-
 ãનો સંજવ હોવાથી એ મનુષ્યલોક કહેવાય છે, તેથી
 વહાર ઉપર કહેલાં બે જાતિનાં પદ્મીર્ડ હોય છે, તેમાં
 સમુજવત્ સમુજ પદ્મીર્ડની પાંચ બેસતી વચ્ચે સંકો-
 ચને પામે છે, અને વિતત પદ્મીર્ડની પાંચ સર્વદા વિ-
 સ્તારેલાં હોય છે. એ સર્વ ચેચર જીવો જાણવા ॥૧૬॥

હવે ઉપર ત્રણ પ્રકારના જે તિર્યંચ જીવો કહ્યા
તે એકેકના વલી બેબે જોદ બીજી રીતે કહે છે:—

સઘે જલ થલ સ્થલચરા, સમુદ્ધિમા ગર્જ-
યા હુહા હુંતિ ॥ કમ્માકમ્મગ જૂમિ,
અંતરદીવા મણુસ્સા ય ॥ ૨૩ ॥

ગાથા ૨૩ મીના ભૂટા શબ્દના અર્થ.

સઘે=સર્વ પ્રકારના.

જલ=જલચર.

થલ=સ્થલચર.

સ્થલચરા=સ્થેચર.

સમુદ્ધિમા=સંમૂર્ધિમ.

ગર્જયા=ગર્જજ.

હુહા=બે પ્રકારના.

હુંતિ=હે.

કમ્માકમ્મગ જૂમિ=કર્મજૂમિ

અને અકર્મજૂમિના.

અંતરદીવા=અંતરદીપના.

મણુસ્સા=મનુષ્ય.

અર્થ:— એ ઉપર કહેલા (સઘે કેળ) સર્વ પ્રકારના (જલ થલ સ્થલચરા કેળ) જલચર, સ્થલચર તથા સ્થેચર જીવો તે એક (સમુદ્ધિમા કેળ) સંમૂર્ધિમ અને બીજા (ગર્જયા કેળ) ગર્જજ એ (હુહા કેળ) દ્વિધા ઇટલે બે પ્રકારના (હુંતિ કેળ) હે. એમ પ્રત્યેકના બંબે પ્રકાર હોવાથી ઠ જોદ થયા. તેમાં જે જીવો માતા પિતાની અપેક્ષા વિના ઉત્પન્ન થાય તે સંમૂર્ધિમ કહેવાય છે અને જે જીવો ગર્જમાં ઉત્પન્ન

થાય તે ગર્ભજ કહેવાય છે. તિહાં એકેન્દ્રિય, ઈન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય તથા ચતુરિન્દ્રિય એ સર્વ જીવ સંમૂર્ઠિમજ હોય છે. એ તિર્યંચના સર્વ મલી અમૃતાલીશ જ્ઞેદ થાય છે તે આવી રીતે:—પ્રથમ એકેન્દ્રિય જીવ વધા થાવર કહેવાય છે. તેના બાવીશ જ્ઞેદ આગલ ચૌદમી ગાથાના અર્થમાં દર્શાવ્યા છે, અને વીજા ત્રસ જીવના બેંદ્રિય, તેંદ્રિય, ચૌરિન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય એ ચાર જ્ઞેદ મૂલ છે; તેમાં બેંદ્રિય, તેંદ્રિય તથા ચૌરિન્દ્રિય એ ત્રણ વિકલેન્દ્રિયને પર્યાપ્તા તથા અપર્યાપ્તા ગણતાં ૭ જ્ઞેદ થાય તે પૂર્વોક્ત બાવીશ સાથે મેલવતાં અઠ્યાવીશ જ્ઞેદ થયા.

હવે પંચેન્દ્રિય તિર્યંચના વીશ જ્ઞેદ છે તે દેખાડે છે. જલચર, અલચર, સ્વેચર, ઊર:પરિસર્પ અને જુજપરિ-સર્પ, એ મૂલ પાંચ જ્ઞેદ સંમૂર્ઠિમના અને પાંચ ગર્ભ-જના મલી દશ જ્ઞેદ થાય. તે દશ પર્યાપ્તા અને દશ અપર્યાપ્તા મલી વીશ જ્ઞેદ થયા, તેને પૂર્વોક્ત અઠ્યા-વીશ સાથે મેલવતાં અમૃતાલીશ જ્ઞેદ તિર્યંચના થાય. એ રીતે ગાથાના પૂર્વાર્ધમાં પંચેન્દ્રિય તિર્યંચનું વર્ણન કહ્યું. હવે ગાથાના ઉત્તરાર્ધમાં પંચેન્દ્રિય મનુષ્યના જ્ઞેદ કહે છે:—

(કસ્માકસ્મગ ચૂમિ કેળ) કર્મચૂમિમાં ઉત્પન્ન થયેલા, અકર્મચૂમિમાં ઉત્પન્ન થયેલા તથા (અંતરદીવા મણુસ્સા ય કેળ) અંતરદ્વીપમાં ઉત્પન્ન થયેલા એ ત્રણ પ્રકારના મનુષ્ય હોય છે. તેમાં કૃષિ વાણિજ્યાદિક કર્મપ્રધાન ચૂમિ તે કર્મચૂમિ કહીએ. તે ચૂમિને વિષે જે મનુષ્ય ઉત્પન્ન થાય છે તે કર્મચૂમિજ કહેવાય છે. તે કર્મચૂમિઠં અઢી દ્વીપમાં પંદર છે અને જેમાં કૃષિ વાણિજ્યાદિ કર્મ નથી એવી અકર્મચૂમિઠં ત્રીશ છે, તથા અંતરદ્વીપ ઠપ્પન છે તે આ પ્રમાણે:—
 એ જંબુદ્વીપના મધ્યજાગે મેરુ પર્વત છે. તે મેરુથી દક્ષિણ દિશે લવણ સમુદ્રને લગતું લવણ સમુદ્રની ઉત્તર દિશે ઝરત ક્ષેત્ર છે તે કર્મચૂમિજ છે તથા તે ઝરત ક્ષેત્રને ઉત્તર દિશિને ઢેઢે હેમવંત પર્વત છે, તે પર્વત મૂકી તેની ઉત્તર દિશિમાં હિમવંત નામે યુગલિયાનું ક્ષેત્ર છે, અને વલી મેરુથી ઉત્તર દિશે લવણ સમુદ્રને લગતું સમુદ્રની દક્ષિણ દિશે ઐરવત ક્ષેત્ર છે તે કર્મચૂમિજ છે. તે ઐરવતની દક્ષિણ દિશિને ઢેઢે શિખરી નામે પર્વત છે, તે પર્વત મૂકીને તેની દક્ષિણ દિશે એક હિરણ્યવંત નામે યુગલિયાનું ક્ષેત્ર છે એટલે પૂર્વે કહેલાં એક હિમવંત અને બીજું હિરણ્યવંત એ બે

અકર્મજૂમિ ક્ષેત્ર છે; એને વિષે યુગલિયા મનુષ્ય રહે છે, તેનું સદાકાલે એક ગાઝ દેહમાન અને એક પદ્યો-પમનું આયુ છે. ત્યાં સદાકાલ ત્રીજો આરો વર્તે છે.

તથા વલી તે પૂર્વોક્ત હિમવંત નામે યુગલિ-યાના ક્ષેત્રથી ઉત્તર દિશે એક મહાહિમવંત પર્વત છે, તે પર્વતની ઉત્તર દિશે હરિવર્ષ નામે યુગલિયાનું ક્ષેત્ર છે તથા પૂર્વોક્ત હિરણ્યવંત નામે યુગલિયાના ક્ષેત્રથી દક્ષિણ દિશે એક રૂપી નામે પર્વત છે, તે પર્વતની દક્ષિણ દિશે એક રમ્યક નામે યુગલિયાનું ક્ષેત્ર છે. એ રીતે એક હરિવર્ષ તથા બીજું રમ્યક એ બે અકર્મજૂમિ ક્ષેત્રમાં યુગલિયાં વસે છે, તેનું સદાકાલે બે ગાઝ દેહમાન અને બે પદ્યો-પમનું આયુ છે. ત્યાં સદાકાલ ત્રીજો આરો વર્તે છે.

તથા વલી હરિવર્ષ નામે યુગલિયાના ક્ષેત્રથી ઉત્તર દિશે મેરુની તરફ લાલ હિંગલા જેવા વર્ણે નિષધ નામે પર્વત છે, તેની પાસે એક દેવકુરુ નામે યુગલિયાનું ક્ષેત્ર છે તથા વલી મેરુ થકી ઉત્તર દિશે જે રમ્યક નામે યુગલિયાનું ક્ષેત્ર છે તેનાથી દક્ષિણ દિશે નીલ વર્ણે એક નીલવંત નામે પર્વત છે, તે પર્વત થકી દક્ષિણ દિશે મેરુની

પાસે એક ઉત્તરકુરુ ગામે યુગલિયાનું ક્ષેત્ર છે. એટલે
 ૧) એક દેવકુરુ અને બીજું ઉત્તરકુરુ એ બે અકર્મચૂમિ
 ક્ષેત્ર, તેને વિષે યુગલિયા મનુષ્ય રહે છે. તેનું સદા
 કાલ ત્રણ ગાઉનું દેહમાન છે અને ત્રણ પદ્યોપમનું
 આયુ છે. તિહાં સદાકાલ પહેલો આરો વર્તે છે.

તથા નિષધ અને નીલવંત એ બે પર્વતો કહ્યા તેની
 વચ્ચાલે મેરુ પર્વત છે, તે મેરુની ચારે દિશિ માંહેથી
 પૂર્વ દિશે પૂર્વ મહાવિદેહની સોલ વિજય છે અને
 પશ્ચિમ દિશે પશ્ચિમ મહાવિદેહની સોલ વિજય છે.
 એ બેહુ મલી વત્રીશ વિજયનું એક મહાવિદેહ નામે
 કર્મચૂમિ ક્ષેત્ર છે.

૧) એ રીતે પ્રથમ જંબુદ્વીપને વિષે એક હેમવંત અને
 હિરણ્યવંત, બીજું હરિવર્ષ ને રમ્યક, ત્રીજું દેવકુરુ ને
 ઉત્તરકુરુ, એ ત્રણ જોડલે મલી ૪ ક્ષેત્ર યુગલિયા
 મનુષ્યનાં છે તે અકર્મચૂમિજ કહીએ, કારણ કે એ
 ક્ષેત્રમાં જે મનુષ્ય રહે છે તેને પ્રાયઃ કર્મ ઓમાં
 લાગે છે, કેમકે અસિ, મસિ ને કૃષિ એ ત્રણ વસ્તુ
 કર્મબંધનું કારણ છે તે વસ્તુ એ ક્ષેત્રોમાં નથી, અને
 એક ઝરત, એક ઘેરવત તથા એક મહાવિદેહ મલી
 ત્રણ ક્ષેત્ર કર્મચૂમિજ છે.

ए रीते बीजो धातकीखंरु द्वीप अने पुष्करव-
रनो अर्ध ए दोढ द्वीपमां प्रत्येके प्रत्येके एक पूर्व
दिशि ए अने बीजो पश्चिम दिशि ए मली बे बे मेरु
पर्वत ठे, अने ज्यां एक मेरु होय त्यां एक जरत, एक
ऐरवत तथा एक महाविदेह, ए त्रण कर्मभूमि
क्षेत्र होय अने पूर्वोक्त जंबुद्वीपनी पेठे ठ युगलि-
यानां क्षेत्र होय ते वारे बे जरत, बे ऐरवत, बे महा-
विदेह, ए ठ क्षेत्र कर्मभूमिनां अने बे हेमवंत, बे
हिरण्यवंत, बे हरिवर्ष, बे रम्यक, बे देवकुरु अने बे
उत्तरकुरु, ए सर्व मली बार युगलियानां क्षेत्र धातकी
नामे बीजा द्वीपमां ठे अने तेटलांज वली पुष्करार्ध
नामे त्रीजा अर्धा द्वीपमां पण ठे, केमके ए बेहु
द्वीपमां प्रत्येके बे बे मेरु ठे.

ए रीते ए अढी द्वीपनां क्षेत्रने एकठां करीए ते
वारें त्रीश क्षेत्र अकर्मभूमिनां अने पंदर क्षेत्र कर्मभू-
मिनां थाय, सरवाले पीस्तालीश क्षेत्र मनुष्यनां थयां.

हवे वली ठप्पन जेद बीजा देखाडे ठे. जंबुद्वीप
मांहेला जरत क्षेत्रना उत्तरने ठेडे हेमवंत नामे
पर्वत ठे. ते पूर्व दिशे अने पश्चिम दिशे लवण समुद्र
पर्यंत लांबो ठे. ते पर्वतनी पूर्व तथा पश्चिम एकेकी

દિશે લવણ સમુદ્ર મધ્યે બે બે દાઢાં નીકલી છે
 તે વારે બે દિશિની ચાર દાઢાં થઈ, તેવીજ રીતે
 ઈશ્વર દેવને દક્ષિણે છેડે શિખરી નામે પર્વત
 છે, તે પણ પૂર્વ પશ્ચિમ હેમવંતની પરે લાંબો છે. તેમાંથી
 પણ હેમવંતની રીતે બે દિશિએ મલી ચાર દાઢાં
 સમુદ્રમાં નીકલી છે. એ બે પર્વતની આઠ દાઢાં
 માંહેલી એકેકી દાઢાને વિષે સાત સાત અંતરદ્વીપ
 છે, તે વારે આઠ દાઢાંને વિષે ઢપ્પન અંતરદ્વીપ થયા
 તેને વિષે પણ યુગલિયા રહે છે, તેને અંતરદ્વીપનાં
 મનુષ્ય કહીએ. તે મનુષ્ય એકાંતરે આહાર લીધે છે,
 તથા તેમનાં શરીરની ઝંચાઈ આઠસો ધનુષ્યની, અને
 પદ્યોપમના અસંખ્યાતમા જાગ જેટલું તેમનું આયુ છે.
 એ પ્રમાણે મનુષ્યના પીસ્તાલીશ જોડ પૂર્વે કહ્યા તેની
 સાથે એ અંતરદ્વીપના ઢપ્પન જોડ મેલવતાં ૧૦૧ જોડ
 થાય, તેને પર્યાસા અને અપર્યાસા એ બે પ્રકારે ગુણીએ
 તે વારે ૨૦૨ જોડ થાય તથા વલી એહીજ ગર્જન મનુ-
 ષ્યનાં મલ, મૂત્ર, શ્લેષ્મ પ્રમુખ ચૌદ સ્થાનકને
 વિષે જે ડપજે તેને સંમૂર્ઘિમ મનુષ્ય કહીએ. તે સંમૂ-
 ઘિમ મનુષ્ય સર્વ અધુરી પર્યાસિએજ મરણ પામે છે,
 માટે એ અપર્યાસાજ હોય, તેથી એના ૧૦૧ જોડ પૂર્વોક્ત

१०१ नी साथे मेलवतां ३०३ जेद थाय ठे ॥ १३ ॥

हवे चार निकायना देवोना जेद कहे ठे:-

दसहा जवणाहिवई, अछविहा वाण-

वंतरा हुंति ॥ जोइसिया पंचविहा,

छविहा वेमाणिया देवा ॥ १४ ॥

गाथा १४ मीना बूटा शब्दना अर्थ.

दसहा=दश प्रकारना.

जवणाहिवई=जवनाधिपति,

(जवनपति).

अछविहा=आठ प्रकारना.

वाणवंतरा=वाणव्यंतर देवो.

हुंति=ठे.

जोइसिया=ज्योतिषी.

पंचविहा=पांच प्रकारना.

छविहा=वे प्रकारना.

वेमाणिया=वैमानिक.

देवा=देवो.

अर्थ:- जवनपति, व्यंतर, ज्योतिष्क तथा वैमानिक, ए चार प्रकारना जे देव ठे तेउमांना (दसहा जवणाहिवई के०) जवनाधिपति देवोना दश जेद ठे, ते आ:- असुरकुमार, नागकुमार, सुवर्णकुमार, विद्युत्कुमार, अग्निकुमार, छीपकुमार, उदधिकुमार, दिशिकुमार, वायुकुमार तथा स्तनितकुमार, ए दश जेद कह्या. हवे एनुं रहेवानुं स्थान कहे ठे:- रत्नप्रज्ञा नामे प्रथम नरकनुं दल जारुपणे ३००००० योजननुं

હે, તેમાં તેર પાથના છે, તે તેર પાથનાના બાર આંતરા છે, તેમાંથી પહેલો અને છેલ્લો આંતરો મૂકીને બાકીના દશ આંતરા વચાલે રહ્યા, તે માંહે એકેકે આંતરે એકેકા જવનપતિ દેવોની નિકાય છે, તે દશે નિકાયમાં પ્રત્યેકે એક દક્ષિણે અને એક ઉત્તરે મલી બે બે ઇંદ્ર છે, તે વારે દશ નિકાયના વીંશ ઇંદ્ર છે. એ પ્રથમ જવનપતિ દેવોને રહેવાનું સ્થાનક કહ્યું.

હવે એ બીજા વ્યંતર નિકાયના દેવો કહે છે. (અઠ્ઠવિહા વાણવંતરા હંતિ કેળ) આઠ પ્રકારના વાણવ્યંતર દેવો છે, તેમાં વ્યંતર દેવોના આઠ જેદ છે, તે આઃ-પિશાચ, જૂત, યક્ષ, રાક્ષસ, કિન્નર, કિંપુરુષ, મહોરગ અને ગંધર્વ, તથા બીજા અણપત્ની, પણપત્ની, ઋષિવાદી, જૂતવાદી, કંદિત, મહાકંદિત, કોહંરુ અને પતંગ, એ આઠ જેદ જે છે તે વાણવ્યંતર દેવોના જાણવા.

મેરુ પર્વતના મૂલમાં સરસ્વી પૃથિવી છે. ત્યાંથી માંદી નીચે જઈએ તે વારે (૧૦૦૦૦૦) યોજન રત્નપ્રજ્ઞા પૃથિવીના તલીયા લગણ થાય, તેમાંથી એક હજાર યોજન ઉપર અને એક હજાર યોજન નીચે મૂકીએ, બાકી (૧૭૦૦૦૦) યોજનમાં પૂર્વોક્ત તેર પાથના છે, તેમાં

દશ ઝવનપતિના દેવો રહે છે, અને ઉપરલા એક હજાર યોજન મૂક્યા છે તેમાંથી વલી સો યોજન હેઠલ અને સો યોજન ઉપર મૂકી વાકી આઠસો યોજન રહ્યા તેમાં આઠ વ્યંતરની નિકાય છે. એ આઠ નિકાયમાં પણ દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશિ મલી એકેકી નિકાયના બે બે ઇંદ્ર છે, તે વારે સોલ ઇંદ્ર વ્યંતર દેવોના છે તથા વલી ઉપરલા જે એકસો યોજન મૂક્યા છે તેમાંથી વલી દશ યોજન ઉપર તથા દશ યોજન નીચે મૂકીએ, વાકી એંશી યોજન રહે તેમાં આઠ પ્રકારના વાણ-વ્યંતર દેવો રહે છે. એમાં પણ પૂર્વોક્ત રીતે એકેકી નિકાયને વિષે બે બે ઇંદ્ર ગણતાં સોલ ઇંદ્ર વાણવ્યંતર દેવોના છે. સર્વ મલી બે પ્રકારના વ્યંતર દેવોના વત્રીશ ઇંદ્ર છે. તેની સાથે પૂર્વોક્ત ઝવનપતિ દેવોના વીશ ઇંદ્ર મેલવીએ તે વારે બાવન ઇંદ્ર થાય.

હવે ત્રીજા જ્યોતિષી દેવોની નિકાયના દેવો કહે છે. (જોડસિયા પંચવિહા કેળ) જ્યોતિષ્ક દેવોના પાંચ જ્ઞેદ છે, તે આઃ—ચંદ્ર, સૂર્ય, ગ્રહ, નક્ષત્ર તથા તારા. તે ફરી બે પ્રકારના છે:— એક ચર ને બીજા સ્થિર. તેમાં જે મનુષ્યદેવને વિષે જ્યોતિષી છે તે ચર ઇટલે અસ્થિર સદાકાલ ફરતા રહે છે,

(૪૫)

અને જે મનુષ્યક્ષેત્રથી બહાર છે તે સ્થિર છે, કેમકે તેમનાં વિમાન ફરતાં નથી. જે જ્યાં છે તે ત્યાં સ્થિર રહ્યાં છે. એના પાંચ જોડમાંથી એક ચંદ્રમા અને વીજો સૂર્ય, એ બેને ઇંદ્રપદવી છે; બીજાને ઇંદ્રપદવી નથી. મેરુને મૂલે સંજૂતલા પૃથ્વી થકી સાતસેં નેવું યોજન ઊંચા જણે તિહાં તારાનાં વિમાન છે, તિહાંથી દશ યોજને સૂર્યનું વિમાન છે, તિહાંથી એંશી યોજને ચંદ્રમાનું વિમાન છે, તિહાંથી ચાર યોજન ઊંચા નક્ષત્રનાં વિમાન છે, તેથી ઊંચા સોલ યોજનમાં વલી જૂદા જૂદા ગ્રહનાં વિમાન છે. એ રીતે સર્વ મલી સાતસેં નેવું યોજનથી ઉપરે એકસો દશ યોજનમાં જ્યોતિષી દેવ રહે છે.

હવે ચોથા વૈમાનિક દેવોની નિકાયના દેવો કહે છે. (હુવિહા વેમાણિયા દેવા કેળ) વૈમાનિક દેવોના બે જોડ છે, તે કહે છે. એક તો જે શ્રીતીર્થકરાદિકના પાંચ કલ્પ એટલે આચાર જાણવા, માટે એને કલ્પોપપન્ન દેવો કહીએ. તે દેવતા સૌધર્મ, ઈશાનાદિ બાર દેવલોકના જોડે કરી બાર પ્રકારે છે. તે બાર દેવલોકમાં વલી આઠ દેવલોક પર્યંત તો પ્રત્યેકે એકેકો ઇંદ્ર છે, અને નવમા તથા દશમા

એ બે દેવલોકે એક ઇંદ્ર છે, અને અગ્નીયારમા તથા
 વારમા એ બે દેવલોકે પણ એક ઇંદ્ર છે. એ રીતે
 બાર દેવલોકના મલી દશ ઇંદ્ર છે, અને પૂર્વે ઋવન-
 પતિના વીશ તથા વ્યંતરના વત્રીશ અને જ્યોતિષીના
 બે મલી ચોપન ઇંદ્ર કહ્યા તેની સાથે એ દશ ઇંદ્ર
 મેલવીએ તે વારે સર્વ મલી ચોસઠ ઇંદ્ર થાય. એ
 સર્વ કલ્પોપપન્ન દેવતા કહેવાય.

હવે બીજા જે કલ્પ ઇટલે આવ્યા ગયાનો આચાર
 તેણે કરી રહિત છે તેને કલ્પાતીત દેવો કહીએ.
 તેના વલી બે જોદ છે. એક તો નવ ઐવેયકના દેવો
 અને બીજા પાંચ અનુત્તર વિમાનના દેવો જાણવા.

હવે એ કલ્પોપપન્ન તથા કલ્પાતીત દેવોનાં
 સ્થાનક કહે છે. ચૌદ રાજલોક છે તેમાં સાત રાજ
 નીચે સાતે નારકીએ કરી પૂર્યો છે અને સાત રાજ
 ઝંચો છે. એ ચૌદ રાજલોક પુરુષને આકારે છે, તેમાં
 નાગ્રિને સ્થાનકે મનુષ્યલોક છે અને મેરુને મૂલે સંજૂ-
 તલા પૃથિવી છે, ત્યાંથી સાતસેં નેવું યોજનથી માંમીને
 નવસેં યોજન પર્યંત ઝંચા જ્યોતિષી દેવો રહે છે, તેવાર
 પઠી એક રાજને આશરે ઝંચા જઇએ તિહાં દક્ષિણ
 દિશે સૌધર્મ દેવલોક અને ઉત્તર દિશે ઈશાન દેવલોક

એ રીતે બે દેવલોક જોમાજોડે છે. તેવારે વલી ત્રીજો
 સનત્કુમાર દક્ષિણ દિશિય અને ચોથો માહેન્દ્ર ઉત્તર
 દિશે, એ રીતે બે દેવલોક જોમાજોડે છે. તેવાર પઠી
 વલી પાંચમો વ્રહ્મા દેવલોક, ઠઠો લાંતક, સાતમો
 શુક્ર, આઠમો સહસ્રાર, એ ચાર દેવલોક અનુક્રમે
 એક એકની ઉપર કેટલે કેટલે આંતરે એકલા એક-
 લાજ છે. તેવાર પઠી વલી કેટલાએક ઝંચા જણ
 ત્યાં નવમો આનત અને દશમો પ્રાણત એ બે દેવ-
 લોક દક્ષિણ અને ઉત્તરે જોમાજોડે છે. તેવાર પઠી
 વલી પણ કેટલાએક ઝંચા જણ તેવારે અગીયા-
 રમો આરણ અને વારમો અચ્યુત એ બે દેવલોક
 દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશે જોમાજોડે છે. તેવાર પઠી
 વલી કેટલાએક ઝંચા જણ તેવારે ચૌદ રાજલોક-
 રૂપ પુરુષના ગલાને સ્થાનકે નવ ગ્રેવેયક છે. તેવાર
 પઠી વલી કેટલેક ઝંચે પાંચ અનુત્તર વિમાન છે.
 તેવાર પઠી ચૌદ રાજલોકરૂપ પુરુષના લલાટને
 ઠેકાણે સિદ્ધશિલા છે, તે સ્ફટિક રત્નની પરે
 નિર્મલ છે, તિહાં સિદ્ધના જીવો રહ્યા છે. એમ
 એ દેવતાને રહેવાનાં સ્થાનક કહ્યાં. હવે ઇહાં વલી
 ત્રણ પ્રકારના કિલ્બિષિયા દેવો તથા નવ પ્રકારના

લોકાંતિક દેવો છે તેને રહેવાનાં સ્થાનક કહી
 બતાવે છે. ત્યાં પ્રથમ કિલ્લિવિષયા દેવોનાં સ્થાનક
 કહે છે. એક તો પહેલા અને વીજા દેવલોકની
 નીચે ત્રણ પદ્યોપમના આયુવાલા રહ્યા છે અને
 વીજા વલી ત્રીજા તથા ચોથા દેવલોકની નીચે
 ત્રણ સાગરોપમના આયુવાલા રહ્યા છે, તથા ત્રીજા
 વલી પાંચમા દેવલોકની નીચે તેર સાગરોપમના
 આયુવાલા રહ્યા છે. એ ત્રણ પ્રકારના કિલ્લિવિષયા
 દેવો ચંદ્રાલપ્રાયઃ જાણવા તથા વલી પાંચમા દેવ-
 લોકને ઢેઢે ઉત્તર અને પૂર્વની અજ્યંતર કૃષ્ણરા-
 જીમાં નવ પ્રકારના લોકાંતિક દેવો રહે છે, એનું
 આઠ સાગરોપમનું આયુ છે.

એ સર્વ દેવોના વધા મલી એકસો ને અઠાણું જ્ઞેદ
 શાસ્ત્રોમાં કહ્યા છે, તે આ પ્રમાણેઃ—જવનપતિના
 દશ જ્ઞેદ, ચર જ્યોતિષીના પાંચ જ્ઞેદ, સ્થિર જ્યોતિ-
 ષીના પાંચ જ્ઞેદ, વૈતાલ્યને વિષે રહેનારા તિર્યગ્જૂ-
 નક દેવોના દશ જ્ઞેદ, નારકી જીવોને દુઃખ આપ-
 નારા પરમાધામીના પંદર જ્ઞેદ, વ્યંતરના આઠ જ્ઞેદ,
 વાણવ્યંતરના આઠ જ્ઞેદ, કિલ્લિવિષયાના ત્રણ જ્ઞેદ,
 લોકાંતિકના નવ જ્ઞેદ, વાર દેવલોકના વાર જ્ઞેદ,

(४९)

नव त्रैवेयकना नव जेद, पांच अनुत्तर विमानोना
पांच जेद, ए सर्व मली नवाणुं जेद थया. एने
पर्याप्ता तथा अपर्याप्ता ए बे जेदे गुणतां एकसो ने
अछाणुं जेद थाय ठे ॥ १४ ॥

ए रीते पूर्वोक्त तिर्यचना अरुतालीश, नारकीना
चौद, मनुष्यना त्रणसें ने त्रण तथा देवताना एकसो
ने अछाणुं मली जीवोना ५६३ जेदो थया. एम
चौद राजलोकमां जीवादिक ठ द्रव्य ठे, तेमां एक
जीव द्रव्यना एक संसारी अने वीजा सिद्ध ए बे
जेद पूर्वे कहा हता, तेमांथी संसारी जीवोना पांचसें
त्रेसठ जेद संक्षेपे कही देखाड्या, ए संसारी
जीवनो विचार कह्यो.

हवे वीजा सिद्ध जीवोना जेद कहे ठे:-
सिद्धा पनरस जेया, तिब अतिबाइ
सिद्धजेणं ॥ एए संखेवेणं, जीववि-
गप्पा समस्काया ॥ १५ ॥

गाथा १५ मीना बूटा शब्दना अर्थ.

सिद्धा=सिद्ध.

पनरस=पंदर.

जी. ४

जेया=जेदो.

तिब=तीर्थकर.

(૫૦)

અતિઘાઙ=અતીર્થકરાદિ.

સિદ્ધન્નેણં=સિદ્ધના જ્ઞેદે કરી.

एए=ए.

સંખેવેણં=સંદેપથી.

જીવવિગપ્પા=જીવના વિકલ્પ
(જ્ઞેદો).

સમસ્કાયા=કહ્યા.

અર્થ:- (સિદ્ધા કેળ) સિદ્ધ તે સર્વ કર્મોંથી
મુક્ત થયેલા જીવો, તેના (તિઘ અતિઘાઙ કેળ)
તીર્થકર તથા અતીર્થકરાદિ (સિદ્ધન્નેણં કેળ)
સિદ્ધના જ્ઞેદે કરી (પનરસ જ્ઞેયા કેળ) પંદર જ્ઞેદ
થાય છે. તે પંદર જ્ઞેદનાં નામ નવ તત્ત્વના બાલાવ-
બોધ થકી જાણવાં. (एए संखेवेणं કેળ) ए पूर्वोक्त
સર્વ સંદેપે કરીને (जीवविगप्पा કેળ) જીવના
વિકલ્પ ઇટલે જ્ઞેદ તે (समस्काया કેળ) રુઢે
પ્રકારે કહ્યા છે ॥ ૨૫ ॥

હવે જે આગલ કહેવા યોગ્ય છે તે મૂલ
ગ્રંથકર્તા પોતેજ ગાથા વડે કહે છે.

एएसिं जीवाणं, सरीरमाहु ठिई सका-
यंमि ॥ पाणा जोणिपमाणं, जेसिं जं
अब्धि तं ञणिमो ॥ २६ ॥

(५१)

गाथा २६ मीना बूटा शब्दना अर्थ.

एएसिं जीवाणं=ए जीवोनुं.	जोणि=योनि.
सरीरं=शरीर.	पमाणं=प्रमाण.
आज्ज=आयुष्य.	जेसिं=जेमनुं.
ठिई=स्थिति.	जं=जेटुं.
सकायंमि=पोतानी कायने विषे.	अत्थि=ठे.
पाणा=प्राण.	तं जणिमो=तेटुं कहीशुं.

अर्थ:- (एएसिं के०) ए पूर्वोक्त एकेंद्रियादिक
 (जीवाणं के०) जीवोना एक (सरीरं के०)
 शरीरनुं प्रमाण, बीजुं (आज्ज के०) जघन्यथी
 तथा उत्कृष्टथी आयुष्यनुं प्रमाण, त्रीजुं (ठिई
 सकायंमि के०) एकेंद्रियादिक जीवो मरण पासीने
 फरी त्यांज उत्पन्न थाय एवी जे स्वकायस्थिति तेनुं
 प्रमाण, चोशुं (पाणा के०) इंद्रियादिक दश
 प्राणोनुं प्रमाण, पांचमुं (जोणिप्रमाणं के०)
 चोराशी लक्ष योनि मांहेली कया कया जीवोमां
 केटली केटली योनिउं होय तेनुं प्रमाण, ते (जेसिं
 जं अत्थि के०) जे जे जीवोनुं जेटुं ठे (तं जणिमो
 के०) ते जीवोनुं तेटुं अमे कहीशुं ॥ २६ ॥

त्यां प्रथम शरीरना प्रमाणनो प्रकार कहे ठे:-

अंगुल असंख जागो, सरीरमेगि-
दियाण सवेसिं ॥ जोयण सहस्स-
महियं, नवरं पत्तेय रुक्काणं ॥ २७ ॥

गाथा २७ मीना दूटा शब्दना अर्थ.

अंगुल=अंगुलना.

असंख=असंख्यातमा.

जागो=जाग जेटलुं.

सवेसिं एगिदियाण=सर्वे एकें-
द्रिय जीवोनां.

जोयण=योजन.

सहस्सं=हजार.

अहियं=अधिक.

नवरं=विशेष.

पत्तेय रुक्काणं=प्रत्येक वनस्प-
तिना.

अर्थ:- (सवेसिं एगिदियाण सरीरं के०) सर्वे सूक्ष्म तथा बादर पृथ्वीकाय प्रमुख एकेंद्रिय जीवोनां शरीरोनुं प्रमाण (अंगुल असंख जागो के०) अंगुलना असंख्यातमा जाग जेटलुं होय ठे, (नवरं के०) पण एटली विशेषता ठे जे (पत्तेय रुक्काणं के०) प्रत्येक वनस्पतिना शरीरनुं प्रमाण (जोयण सहस्समहियं के०) एक हजार योजनथी कांश्क अधिक होय ठे. ते समुद्रादिकने विषे उत्सेधांगुल प्रमाण हजार योजनना उंमा पाणीमां पद्मनाल होय ठे तथा आ

અઢી ઢીપથી બહાર ઁવી લતાઈ પણ હોય ઢે. અઢીં યદ્યપિ સામાન્યપણે પૃથ્વીકાયાદિક ઁકેં-
દ્રિય જીવોનાં શરીરોનું પ્રમાણ અંગુલનો અસંખ્યા-
તમો જાગ માત્ર કહ્યું ઢે, તથાપિ સંગ્રહિણ્યાદિકને
વિષે વિશેષે કરી જાણવામાં આવે ઢે કે અંગુલના
અસંખ્યાતમા જાગના પણ અસંખ્ય જ્ઢેદ ઢે. ઁવી રીતે
તે ઁકેંદ્રિયના શરીરનું પ્રમાણ કહ્યું.

હવે ઢીંદ્રિયાદિક વિકલેંદ્રિય જીવોનાં
શરીરોનું પ્રમાણ કહે ઢે:-

વારસ જોયણ તિજ્ઢે, -વ ગાઝઆ જો-
યણં ચ અણુકમસો ॥ બેંદિય તેં-
દિય, ચઝરિંદિય દેહમુચ્ચત્તં ॥ ૧૭ ॥

ગાથા ૧૭ મીના હૂટા શબ્દના અર્થ.

વારસ=વાર.

જોયણ=યોજન.

તિજ્ઢેવ=ત્રણ.

ગાઝઆ=ગાઝ.

જોયણં=ઁક યોજન.

અણુકમસો=અનુક્રમે.

દેહં=શરીર.

ઝચ્ચત્તં=ઝંચપણું.

અર્થ:-મનુષ્યદેત્રની બહાર રહેલા (બેંદિય કેઽ)
શંખાદિક બેંદ્રિય જીવનાં શરીરની ઝંચાઈ (વારસ

જોયણ કે૦) વાર યોજનની હોય છે, અઢી છીપની વહાર રહેલા (તેંદ્રિય કે૦) કર્ણશ્રંગાલાદિક તેંદ્રિય જીવોનાં શરીરની ડંચાઈ (તિન્નેવ ગાઝઆ કે૦) ત્રણ ગાઝની હોય છે, (ચ કે૦) તથા અઢી છીપની વહાર રહેલા (ચતુરિંદ્રિય કે૦) ત્રમરાદિક ચૌરિંદ્રિય જીવોનાં (દેહમુચ્ચત્તં કે૦) શરીરનું ડંચપણું (જોયણ કે૦) એક યોજનનું હોય છે. (અણુકમસો કે૦) ગાથાના પદના અનુક્રમે ઘટલે બેંદ્રિયને વાર યોજન વગેરે કહેવા ॥ ૧૭ ॥ એ વિકલેંદ્રિય જીવોનાં શરીરનું પ્રમાણ કહ્યું.

હવે નારકી આદિક પંચેંદ્રિય જીવોનાં શરીરોનું પ્રમાણ કહેતો થકો પ્રથમ નારકી જીવોનાં શરીરનું પ્રમાણ કહે છે.

ધણુસયપંચ પમાણા, નેરહ્યા સત્તમાઈ પુઢવીએ ॥ તત્તો અરૂઢૂણા, નેયા રય-ણપ્પહા જાવ ॥ ૧૯ ॥

ગાથા ૧૯ મીના ભૂટા શબ્દના અર્થ.

ધણુ=ધનુષ્ય.

સયપંચ=પાંચસેં.

પમાણા=પ્રમાણ.

નેરહ્યા=નારકીડં.

सत्तमाइ=सातमी आदि.

पुढवीए=पृथ्वीने विषे.

तत्तो=तेथी.

अरुझूणा=अर्धा अर्धा जगा.

नेया=जाणवुं.

रयणप्पहा=रत्नप्रज्ञा.

जाव=ज्यांसुधी.

अर्थ:- (सत्तमाइ पुढवीए के०) तमस्तमःप्रज्ञा नामनी सातमी आदि नरकपृथ्वीमां रहेनारा (नेरइया के०) नारकीजनां शरीरोनुं प्रमाण आवी रीते ठे:- (धणुसयपंच पमाणा के०) सातमी पृथ्वीना नारकीजनां शरीरोनुं प्रमाण पांचसें धनुष्य जेटली उंचाइनुं ठे. एम अनुक्रमे (तत्तो अरुझूणा के०) तेथी अर्ध अर्ध संख्या ऊणी करवी, एटले अढीसें धनुष्य जेटला प्रमाणनुं शरीर ठढी पृथ्वीना नारकीजनां शरीरोनुं होय ठे. सवासो धनुष्य उंचाइनुं प्रमाण पांचमी पृथ्वीना नारकीजनां शरीरोनुं होय ठे. साका वासठ धनुष्य उंचाइनुं प्रमाण चोथी पृथ्वीना नारकीजनां शरीरोनुं होय ठे. सवा एकत्रीश धनुष्य उंचाइनुं प्रमाण त्रीजी पृथ्वीना नारकीजनां शरीरोनुं होय ठे. साका पंदर धनुष्य अने बार अंगुल उंचाइनुं प्रमाण बीजी पृथ्वीना नारकीजनां शरीरोनुं होय ठे. ५५

(पदे)

अनुक्रमे (जाव रथणप्पहा के०) यावत् रत्नप्रज्ञा
नामनी पहेली पृथ्वीना नारकीर्तनां शरीरोनुं प्रमाण
पोणा आठ धनुष्य अने ठ अंगुलनुं (नेया के०)
जाणवुं. एटलुं स्वात्ताविक देहनुं प्रमाण होय ठे ते कछुं;
पण एनुं वैक्रिय शरीरनुं प्रमाण तो एथी वमाणुं होय
ठे ॥ ३० ॥ एस नारकीर्तनां शरीरोनुं प्रमाण कछुं.

हवे तिर्यच पंचेंद्रिय जीवोनां शरीरोनुं प्रमाण
अढी गाथाए करी कहे ठे:-

जोयण सहस्स माणा, मढा उरगा य
गप्पया हुंति ॥ धणुअ पुहुत्तं पक्खिसु,
जुयचारी गावअ पुहुत्तं ॥ ३० ॥
खयरा धणुअ पुहुत्तं, जुयगा उरगा य
जोयण पुहुत्तं ॥ गावय पुहुत्तमिप्ता, समु-
ह्निमा चउप्पया जणिया ॥ ३१ ॥ ठच्चेव
गावअइं, चउप्पया गप्पया मुण्येयवा ॥

गाथा ३० मीना बूटा शब्दना अर्थ.

जोयण=योजन.

सहस्स=हजार.

माणा=मान, प्रमाण.

मढा=मत्स्य, माढलां.

उरगा=उरःपरिसर्प.

गप्पया=गर्जज.

હુંતિ=હે.	પરિક્ષુ=પહીનું.
ધણુઅ=ધનુષ્ય.	જુચચારી=જુજપરિસર્પ.
પુહુત્તં=પૃથક્ત્વ,વેથી નવ સુધી.	ગાહઅ=ગાહ.

ગાથા ૩૧ સીના લૂટા શબ્દના અર્થ.

લચરા=લેચર.	સમુહિમા=સંમૂર્ધિમ.
જુચગા=જુજપરિસર્પ.	ચહપ્પયા=ચાર પગવાલા.
મિત્તા=પ્રમાણવાલા.	જણિયા=કહ્યા હે.

ગાથા ૩૨ સી પૂર્વાર્ધના લૂટા શબ્દના અર્થ.

ઠચ્ચેવ=નિશ્ચે ઠ.	ગર્જયા=ગર્જજ.
ગાહઆઈ=ગાહ.	મુણેયવા=જાણવા.

અર્થ:—તિર્યચ જીવો ગર્જજ અને સંમૂર્ધિમ એ બે પ્રકારના હોય છે, તેમાં ગર્જજના શરીરનું પ્રમાણ આવી રીતે:—(મઘા ઊરગા ય સહસ્સ જોયણ માણા કે) મત્સ્ય અને ઊર:પરિસર્પનાં શરીરનું પ્રમાણ એક હજાર યોજનનું હોય છે. એવાં મોટાં મત્સ્યો સ્વયંચૂરમણ સમુદ્રમાં હોય છે. અને એવા ઊર:પરિસર્પો અઢી દ્વીપથી બહાર હોય છે. (પરિક્ષુ ધણુઅ પુહુત્તં કે) પહીંડનાં શરીરનું પ્રમાણ ધનુષ્ય પૃથક્ત્વ એટલે બે ધનુષ્યથી લઈને નવ ધનુષ્ય

सुधी होय ठे, अने (जुयचारी गाड्य पुहुत्तं के०)
 गोधादिक जुजपरिसर्पना शरीरनुं प्रमाण गव्यूति
 पृथक्त्व एटले वे गाड्यी मांकी नव गाड सुधी होय-
 एवधा जीवो (गप्पया हुंति के०) गर्भज ठे ॥ ३० ॥
 हवे संमूर्धिसनां शरीरनुं प्रमाण आवी रीते:-
 (खयरा जुयगा धणुअ पुहुत्तं के०) खेचर एटले
 पक्षीज अने जुजग एटले जुजपरिसर्पनां शरीरोनुं
 प्रमाण धनुष्य पृथक्त्व एटले वे धनुष्यथी मांकीने नव
 धनुष्य सुधी होय ठे, तथा (उरगा य जोयण पुहुत्तं
 के०) उरग एटले उरःपरिसर्पनां शरीरनुं प्रमाण
 योजन पृथक्त्व एटले वे योजनथी मांकीने नव
 योजन सुधी होय ठे, अने (चउप्पया गाड्य
 पुहुत्त मित्ता के०) चतुष्पद एटले चार पगवाला
 जीवोनां शरीरनुं प्रमाण गाड पृथक्त्व एटले वे
 गाड्यी मांकीने नव गाड सुधी होय ठे, एवी
 रीते (समुद्धिमा जणिया के०) संमूर्धिस तिर्यच
 जीवोनां शरीरनुं प्रमाण कह्युं ठे. केटलांएक पुस्त-
 कोसां “जुयगा उरगा य जोयण पुहुत्तं” एवो
 पाठ ठे, ए प्रमाणे अर्थ करतां जुजपरिसर्पनां शरी-
 रनुं प्रमाण योजन पृथक्त्व थाय ठे ते समीचीन

नथी, केमके प्रज्ञापना तथा संग्रहिण्यादि सूत्रोथी
 विरुद्ध ठे ॥ ३१ ॥ अने (चतुष्पया गप्पया ठेवेव
 गाजथाइ के०) गर्जज चतुष्पद जीवोनां शरीरोनुं
 प्रमाण उत्कृष्टथी ठ गाजनुंज (मुण्येयवा के०) मनाय
 ठे. एवां मोटां शरीरना हस्तीज देवकुर्वादिक युग-
 क्षियानां क्षेत्रोमां होय ठे.

हवे पंचेंद्रिय मनुष्यनां शरीरनुं प्रमाण
 गाथाना उत्तरार्ध वडे कहे ठे:-

कोस तिगं च मणुस्सा, उक्कोस सरीर
 माणेणं ॥ ३२ ॥

गाथा ३२ मी उत्तरार्धना बूटा शब्दना अर्थ.

कोस=गाज.

तिगं=त्रण.

मणुस्सा=मनुष्य.

उक्कोस=उत्कृष्ट.

माणेणं=प्रमाण.

अर्थ:- (मणुस्सा उक्कोस सरीर माणेणं के०)
 उत्कृष्टथी मनुष्यनां शरीरनुं प्रमाण (कोस तिगं
 के०) त्रण कोशनुं होय ठे. ते देवकुर्वादिक
 क्षेत्रोना युगक्षिया जाणवा ॥ ३२ ॥ ए मनुष्यनां
 देहमान कहां.

हवे देवोनां स्वाभाविक शरीरोनुं प्रमाण कहे ठे:-

ईसाणंत सुराणं, रयणीजं सत्त हुंति
उच्चत्तं ॥ डुग डुग डुग चउ गेवि,-
जाणुत्तरे इक्किक् परिहाणी ॥ ३३ ॥

गाथा ३३ मीना बूटा शब्दना अर्थ.

ईसाणंत=(वीजा) ईशान देव-	उच्चत्तं=उंचाई.
लोकना अंत सुधीना.	डुग=वे.
सुराणं=देवताजनां.	चउ=चार.
रयणीजं=हाथ.	गेविज्ज=(नव) त्रैवेयक.
सत्त=सात.	आणुत्तरे=(पांच) अनुत्तरमां.
हुंति=होय ठे.	इक्किक्=एक एक.
	परिहाणी=उंबुं करवुं.

अर्थ:- (ईसाणंत सुराणं के०) वीजा ईशान देव-
लोकना अंत सुधी जे जवनपति, व्यंतर तथा
ज्योतिष्क देव ठे तेजनां शरीरोनी (उच्चत्तं के०)
उंचाई (सत्त रयणीजं हुंति के०) सात हाथनी
होय ठे. तारपणी “डुग डुग डुग चउ गेविज्ज-
आणुत्तरे इक्किक् परिहाणी” अनुक्रमे एकेक हाथ

(૬૧)

ઘટામતાં જવું; જેમકે સનત્કુમાર અને માહેન્દ્ર એ
 ડુગ કેળ (ટિક એટલે બન્ને દેવલોકમાંના
 દેવોનાં શરીરોની ઝંચાણનું પ્રમાણ ૪ હાથનું હોય
 છે, વ્રહ્મા અને લાંતક એ (ડુગ કેળ) બે દેવ-
 લોકમાં પાંચ હાથ હોય છે, શુક્ર અને સહસ્રાર એ
 (ડુગ કેળ) બે દેવલોકમાં ચાર હાથ હોય છે, એ
 ત્રણ ટિક કહી અને આનત, પ્રાણત, આરણ તથા
 અચ્યુત એ (ચણ કેળ) ચાર દેવલોકમાં ત્રણ હાથ
 હોય છે, (ગેવિજ્ઞા કેળ) નવ ઐવેયકમાં બે હાથ
 હોય છે, અને (અણુત્તરે કેળ) પાંચ અનુત્તરવાસી
 દેવલોકમાંના દેવોનાં શરીરોનું પ્રમાણ એક હાથનું
 હોય છે. એ રીતે (ઇક્કિક પરિહાણી કેળ) એકેક
 હાથની હાણી કરતાં જવું તે વારે પૂર્વોક્ત માન થાય.
 એ સર્વ જીવોનાં શરીરોનું પ્રમાણ ઉત્સેધાંગુલની રીતે
 જાણવું ॥ ૩૩ ॥

હવે જીવોના આઝઘાનું બીજું ધાર કહે છે.
 બાવીસા પુઢવીએ, સત્તય આઝસસ તિ-
 ન્નિ વાઝસસ ॥ વાસ સહસ્સા દસ તરુ,
 ગણાણ તેજ તિરત્તાઝ ॥ ૩૪ ॥

गाथा ३४ क्षीना बूटा शब्दना अर्थ.

बावीसा=बावीश.
पुढवीए=पृथ्वीकाय.
सत्तय=सात.
आउस्स=अप्काय.
तिन्नि=त्रण.
वाउस्स=वायुकाय.
वास=वर्ष.

सहस्सा=हजार.
दस=दश.
तरु=प्रत्येक वनस्पति.
गणाण=समूह.
तेउ=तेउकाय.
तिरित्ता=त्रण अहोरात्र.
आऊ=आयुष्य.

अर्थ:—(पुढवीए बावीसा के०) पृथ्वीकाय जीवोनुं आयु उत्कृष्टथी बावीश हजार वर्षनुं होय ठे, (सत्तय आउस्स के०) अप्काय जीवोनुं आयु सात हजार वर्षनुं, (वाउस्स तिन्नि के०) वायुकाय जीवोनुं आयु त्रण हजार वर्षनुं, (तरुगणाण के०) प्रत्येक वनस्पतिसमूहनुं आयुष्य (दस सहस्सा वास के०) दश हजार वर्षनुं होय ठे अने (तेउ तिरित्ताऊ के०) तेजस्काय जीवोनी उत्कृष्ट आयुःस्थिति त्रण अहोरात्रनी होय ठे अने ए वधा जीवोनुं जघन्यथी अंतर्मुहूर्त आयुष्य होय ठे ॥ ३४ ॥

हवे विकर्षेन्द्रिय जीवोनुं आयु कहे ठे.

वासाणि बारसाऊ, बिइंदियाणं ति-

इंदियाणं तु ॥ अजणापन्न दिणाइं,
चउरिंदीणं तु ठस्मासं ॥ ३५ ॥

गाथा ३५ मीना बूटा शब्दना अर्थ.

वासाणि=वर्ष.

वारस=वार.

आऊ=आयुष्य.

विइंदियाणं=वेइंद्रिय जीवोनुं.

तिइंदियाणं=तेइंद्रिय जीवोनुं.

तु=तो.

अजणापन्न=अजणपचास.

दिणाइं=दिवस.

चउरिंदीणं=चतुरिंद्रिय जीवोनुं.

ठस्मासं=ठ महीना.

अर्थ:- (विइंदियाणं वारसाऊ वासाणि के०)
वेइंद्रिय जीवोनुं उत्कृष्टथी वार वर्षनुं आयुष्य होय
ठे, (तिइंदियाणं तु के०) तेइंद्रिय जीवोनुं आयुष्य
(अजणापन्न दिणाइं के०) अजणपचास दिवसनुं होय
ठे अने (चउरिंदीणं तु के०) चतुरिंद्रिय जीवोनुं
आयुष्य (ठस्मासं के०) ठ महीनानुं होय ठे. तेमज
ए सर्व जीवोनुं जघन्यथी पूर्ववत् अंतर्मुहूर्त्तनुं आयुष्य
होय ठे ॥ ३५ ॥ ए विकलेंद्रियनुं आयुष्य कह्युं.
हवे पंचेंद्रिय जीवोनुं उत्कृष्टथी आयुःप्रमाण कहे ठे:-

सुर नेरइयाण ठिई, उक्कोसा सागराणि
तित्तीसं॥चउपय तिरिय मणुस्सा, तिन्नि-

य पलिर्भवमा हुंति ॥३६॥ जलयर उर
 जुयगाणं, परमाऊ होइ पुव्वकोमीर्त्त ॥
 परकीणं पुण ञ्णिर्त्त, असंखजागो अ
 पलियस्स ॥ ३७ ॥

गाथा ३६ मीना बूटा शब्दना अर्थ.

सुर=देवता.

नेरइयाण=नारकी.

ठिई=स्थिति.

उक्कोसा=उत्कृष्टा.

सागराणि=सागरोपम.

तिच्चीसं=तेत्रीश.

चउपय=चार पगवाला.

तिरिय=तिर्यंच.

माणुस्सा=मनुष्य.

तिन्निय=त्रण.

पलिर्भवमा=पट्योपम.

हुंति=होय ठे.

गाथा ३७ मीना बूटा शब्दना अर्थ.

जलयर=जलचर.

उर=उदरार्थी चालनारा.

जुयगाणं=जुजाथी चालनारा.

परमाऊ=उत्कृष्ट आयुष्य.

होइ=होय ठे.

पुव्वकोमीर्त्त=पूर्व कोमी.

परकीणं=पहीर्त्तुं.

पुण=तेवी रीते, वली.

ञ्णिर्त्त=कहेलुं ठे.

असंखजागो=असंख्यातमो

जाग.

पलियस्स=पट्योपमनो.

अर्थ:- (सुर नेरइयाण ठिई के०) देव अने
 नारकीर्त्तना आयुष्यनी स्थिति (उक्कोसा के०)

ઉત્કૃષ્ટથી (તિત્તીસં સાગરાણિ કે०) તેત્રીશ સાગ-
 રોપમની હોય છે. ઇટલું આયુષ્ય પાંચ અનુત્તર વિમા-
 નોના દેવોનું તથા સાતમી નરકના જીવોનું ઉત્કૃ-
 ષ્ટથી જાણી લેવું અને (ચતુષ્પદ કે०) ચતુષ્પદ
 ઇટલે ચાર પગવાલા (તિરિય કે०) તિર્યચ
 જીવોનું તથા (મણુસ્સા કે०) સર્વ પ્રકારના
 માણસોનું ઉત્કૃષ્ટથી (તિન્નિય પલિઝવમા કે०)
 ત્રણ પદ્યોપમનું આયુષ્ય (હંતિ કે०) હોય છે.
 એવા આયુષ્યવાલા જીવો દેવકુર્વાદિક દેવોમાં હોય
 છે. અહીં પદ્યોપમ તથા સાગરોપમને વિષે સૂક્ષ્મ-
 તાથી અથવા વિશેષણ વિશિષ્ટનું ગ્રહણ કસ્યાથી
 દેવ તથા નારકીઝનું જઘન્યથી આયુષ્ય દશ હજાર
 વર્ષનું હોય છે, અને મનુષ્ય તથા તિર્યચ જીવોનું
 જઘન્યથી પૂર્વની પેઠે અંતર્મૂહૂર્તનું આયુષ્ય હોય
 છે ॥ ૩૬ ॥

ગર્જજ અને સંમૂર્ઘિમ એ બે પ્રકારના (જલયર
 કે०) જે જલચરજીવો છે, (ઝર કે०) ઝડરથી ચાલ-
 નારા જે સર્પો છે, (ઝુયગાણં કે०) ઝુજાથી ચાલ-
 નારા જે નોલિયા પ્રમુખ જીવો છે, તેઝનું (પરમાઝ
 કે०) ઉત્કૃષ્ટથી આયુષ્ય (પુદ્ધકોમીઝ કે०) પૂર્વ

कोमीनुं (होइ के०) होय ठे. सित्तेर लाख अने
ठप्पन हजार कोटि वर्षेनो एक पूर्व थाय ठे.
एवा एक कोटि पूर्वनुं आयुष्य जाणवुं. (परकीणं
के०) पद्मीजनुं (पुण के०) तेवी रीतेज (पत्ति-
यस्स असंखजागो अ के०) पट्योपमना असंख्या-
तमा जाग जेटलुं आयुष्य (जणिज के०) कहेलुं
ठे. आ गर्जज तिर्यचनुं आयुष्य जाणवुं. आ प्रक-
रणमां समूर्द्धिम स्थलचर तथा खेचरादि पंचेंद्रियोनुं
उत्कृष्टथी आयु कहुं नथी, पण वीजा ग्रंथोमां
कहेलुं ठे, ते आ प्रमाणे:-‘समुद्धि पणिंदि थलयर,
खयर उरग जुयय जिष्ठ ठिइ कमसो; वास सह-
स्साचुलसी, विसत्तरी तिपन्न वायाला ॥१॥’ इति ॥३९॥

हवे सूक्ष्मादि जीवोना आयुष्यनुं प्रमाण कहे ठे:-

सवे सुहुमा सादा,-रणा य समुद्धि-
मा मणुस्सा य ॥ उक्कोस जहन्नेण,
अंतमुहुत्तं चिय जियंति ॥ ३७ ॥

गाथा ३७ मीना बूटा शब्दना अर्थ.

सवे=सर्वे.

सुहुमा=सूक्ष्म.

साहारणा=साधारण.

समुद्धिमा=समूर्द्धिम.

मणुस्सा=मनुष्य.

जहन्नेणं=जघन्यथी.

अंतमुहुत्तं=अंतर्मुहूर्त्त.

चिय=मात्र.

जियंति=जीवे ठे.

अर्थः—(सबे के०) पृथ्वीकाय, अप्काय, तेज-
काय, वायुकाय तथा वनस्पतिकाय, ए सबे
(सुहुमा साहारणा य के०) सूक्ष्म तथा बीजा
साधारण एटले बादर निगोदरूप जे अनंतकाय
जीवो ठे ते अने (समुहिमा मणुस्सा य के०)
संमूर्द्धिम मनुष्यो जे एकसो ने एक क्षेत्रोने विषे
उत्पन्न थयेला गर्जज मनुष्योनांज मल मूत्र तथा
वातादिकने विषे उत्पन्न थाय ठे ते बधा (उक्कोस
के०) उत्कृष्टथी तथा (जहन्नेणं के०) जघन्यथी
(अंतमुहुत्तं चिय के०) एक अंतर्मुहूर्त्त मात्रज
(जियंति के०) जीवे ठे ॥ ३० ॥

उपलां बे द्वारमां जे कछुं ते गाथा वडे
सूचवे ठेः—

उंगाहणाउ माणं, एवं संखेवउं सम-
स्कायं ॥ जे पुण इठ विसेसा, विसेस
सुत्ताउ ते नेया ॥ ३१ ॥

गाथा ३ए मीना बूटा शब्दना अर्थ.

उंगाहणा=अवगाहना.

आउ=आयुष्य.

माणं=प्रमाण.

एवं=एवी रीते.

संखेवळ=संदेहेपे करी.

समस्कायं=कहुं.

जे=जे.

पुण=वली.

इह=अहीं.

विसेसा=विशेष.

सुत्ताउ=सूत्रोथी.

ते=ते.

नेया=जाणी लेवा.

अर्थ:—(उंगाहणाउ माणं के०) जेने विषे जीवनी स्थिति होय ते, जेमां जीव रहे ते तेने अवगाहना कहीए, एवं जे प्रत्येक जीवणुं शरीर तेना आयुष्यनुं प्रमाण (एवं के०) एवी रीते (संखेवळ के०) संदेहेपे करी (समस्कायं के०) समाख्यातं एटले कहुं, परंतु (जे पुण इह के०) अत्रे वली जे कांइ देवलोकादिकने विषे प्रतरादि आश्रित (विसेसा के०) विशेष अवगाहना तथा आयुना जेद ते (ते विसेस सुत्ताउ के०) ते विशेष सूत्र जे संग्रहिणी तथा प्रज्ञापनादिक सूत्रो ते ते थकी (नेया के०) जाणी लेवा ॥ ३ए ॥ एरीते अवगाहना तथा आयुःस्थिति मली वे छार कहां.

(૬૯)

હવે ત્રીજું સ્વકાયસ્થિતિ દ્વાર કહે છે:—
 ઇન્દ્રિયા ય સઘે, અસંખ્ય ઉત્સર્પિણી
 સકાયંમિ ॥ ઉવવજ્ઞંતિ ચયંતિ અ, અણં-
 તકાયા અણંતાર્ઠ ॥ ૪૦ ॥

ગાથા ૪૦ મીના ટૂટા શબ્દના અર્થ.

ઉત્સર્પિણી=ઉત્સર્પિણી.	ચયંતિ=ચયે છે.
સકાયંમિ=પોતાની કાયાને વિષે.	અણંતાર્ઠ=અનંત ઉત્સર્પિણી
ઉવવજ્ઞંતિ=ઉપજે છે.	અને અવસર્પિણી સુધી.

અર્થ:—(સઘે ઇન્દ્રિયા ય કે०) પૃથ્વીકાય, અ-
 પ્કાય, તેજકાય, વાયુકાય અને વનસ્પતિકાય, એ જે
 પાંચ સ્થાવર ઇન્દ્રિય છે તે સર્વ (અસંખ્ય ઉત્સર્પિણી
 કે०) અસંખ્ય ઉત્સર્પિણી તથા અવસર્પિણી
 સુધી (સકાયંમિ કે०) તેજ પોતાની કાયાને વિષે
 (ઉવવજ્ઞંતિ કે०) ઉત્પન્ન થાય છે, અને (ચયંતિ
 અ કે०) મરણને પામે છે. અર્થાત્ તેજ કાયમાં ઉત્પન્ન
 થઈને ફરી ત્યાંજ નાશ પામે છે, તથા (અણંતકાયા
 કે०) અનંતકાય વનસ્પતિ જીવો જે છે તે (અણંતાર્ઠ
 કે०) અનંત ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી સુધી યાવત્
 સ્વકાયમાં ઉત્પન્ન થઈને તેજ કાયમાં નાશ પામે છે
 ॥૪૦॥ એવી રીતે ઇન્દ્રિય જીવોની કાયસ્થિતિ કહી.

હવે દ્વીંદ્રિયાદિ વિકલ્લેંદ્રિયની કાયસ્થિતિ કહે છે:-
 સંખિજ્ઞ સમા વિગલા, સત્તઠ જવા
 પાણિદિ તિરિ મણુયા ॥ ડવવજ્ઞંતિ સ-
 કાણ, નારય દેવા અ નો ચેવ ॥ ૪૧ ॥

ગાથા ૪૧ સીના ભૂટા શબ્દના અર્થ.

સંખિજ્ઞસમા=સંખ્યાતાં વર્ષ સુધી	મણુયા=મનુષ્ય.
વિગલા=વિકલ્લેંદ્રિય જીવો.	સકાણ=પોતાની કાયાને વિષે.
સત્તઠ=સાત અથવા આઠ.	નારય=નારકીના જીવો.
જવા=જવ.	દેવા=દેવો.
પાણિંદ્રિ=પંચેંદ્રિય.	નો=નહિ; તથા.
તિરિ=તિર્યંચ.	ચેવ=નિશ્ચે.

અર્થ:- (વિગલા સંખિજ્ઞ સમા કેળ) વેદંદ્રિય,
 તેંદ્રિય તથા ચૌરિંદ્રિય એ જે વિકલ્લેંદ્રિય જીવો
 છે તે સંખ્યાતાં વર્ષ સુધી (ડવવજ્ઞંતિ સકાણ કેળ)
 ઉપપદ્યંતિ સ્વકાયે ઘટલે સ્વકાયને વિષે ઉત્પન્ન થાય
 અને ચ્યવે છે તથા (પાણિદિ તિરિ મણુયા કેળ)
 પંચેંદ્રિય તિર્યંચ અને મનુષ્ય એ વે જાતિના જીવો
 તે તેવાજ જવપણે કેમાવેડે (સત્તઠ જવા કેળ)
 સાત અથવા આઠ જવ કરે છે. સાતે જવ તો
 ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતાં વર્ષ સુધીમાં થઈ શકે છે અને

ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાતાં વર્ષ સુધીમાં આઠ જવ થઈ શકે
 છે. ઇટલે આઠ જવમાં પૂર્વ કોટી પૃથક્ત્વ અને
 ત્રણ પલ્લોપમ અધિક કાલ જાણી લેવો અને જઘ-
 ન્યથી સર્વત્ર કાયસ્થિતિ અંતર્મુહૂર્તની જાણી
 લેવી. તથા (નારય દેવા અ નો ચેવ કેળ) નારકી
 જીવો અને દેવો મરણ પામીને ફરી તેજ ગતિમાં
 ઉત્પન્ન થતા નથી ઇટલે નારકી મરી ફરી નાર-
 કીમાં ન ઉપજે અને દેવતા મરી ફરી દેવતામાં ન
 ઉપજે. અવશ્ય એક બે જવ બીજી ગતિમાં કરીને પઠી
 તે ગતિમાં ઉપજે, તેમ વહી દેવતા મરી નરકમાં
 રણ ન જાય અને નારકી મરી દેવતામાં પણ ન
 જાય. એ ત્રીજું સ્વકાયસ્થિતિ દ્વાર કહ્યું ॥ ૧ ॥

હવે ચોથું પ્રાણ દ્વાર કહે છે:-

દસહા જિયાણ પાણા, ઇંદિ ઉસાસાન
 જોગબલરૂવા ॥ એગિંદિએસુ ચઝરો,
 વિગલેસુ ઠ સત્ત અઠેવ ॥ ૪૧ ॥
 અસન્નિ સન્નિ પંચિં, -દિએસુ નવ દસ
 કમેણ બોધવા ॥ તેહિં સહ વિપ્પઝંગો,
 જીવાણં જણ્ણે મરણં ॥ ૪૨ ॥

ગાથા ૪૨ સીના લૂટા શબ્દના અર્થ.

દસહા=દશ પ્રકારના.

જિયાણ=જીવના.

પાણા=પ્રાણ.

ઇંદિ=ઇંદ્રિયો.

ઉસાસ=શ્વાસોઘ્વાસ.

આઝ=આયુષ્ય.

જોગ=યોગ.

વલરુવા=વલરૂપ.

एगिंदिएसु=एकेंद्रियने विषे.

चउरो=चार.

विगलेसु=विकलेंद्रियने विषे.

सत्त=सात.

अछेव=आठ.

ગાથા ૪૩ સીના લૂટા શબ્દના અર્થ.

અસન્નિ=અસંજી.

સન્નિ=સંજી.

પંચિંદિયસુ=પંચેંદ્રિયને વિષે.

નવ=નવ.

દસ=દશ.

કમેણ=ક્રમે કરી.

વોધવા=જાણવા.

तेहिं=तेनी.

सह=साथे.

विप्पओगो=वियोग.

जीवाणं=जीवने.

जसए=कहेवाय ठे.

मरणं=मरण.

અર્થ:- (દસહા જિયાણ પાણા કે) જીવોના દશ પ્રકારના પ્રાણ હોય છે, તે કહે છે, (ઇંદિ કે) ઇંદ્રિયો (ઉસાસ કે) શ્વાસોઘ્વાસ, (આઝ કે) આયુ તથા (જોગવલરૂવા કે) યોગનાં વલરૂપ જાણવા. ઇંદ્રિયો સ્પર્શનાદિ પાંચ ઇંદ્રિયો, ઊઘો ઊઘાસ નિઃશ્વાસ,

સાતમું આયુ તથા મન, વચન, કાય, એ ત્રણ યોગનાં ત્રણ બલ મલી દશ પ્રાણ છે. તેમાં (એર્ગિદિણસુ કે૦) એકેન્દ્રિય જીવોને સ્પર્શનેન્દ્રિય, શ્વાસોદ્વાસ, આયુ તથા કાયબલ, એ (ચતુરો કે૦) ચાર પ્રાણ હોય છે, અને (વિગલેસુ કે૦) વિકલેન્દ્રિય એટલે ત્રીંદ્રિય જીવોને સ્પર્શનેન્દ્રિય, રસનેન્દ્રિય, શ્વાસોદ્વાસ, આયુ, કાયબલ તથા વચનબલ, એ (ષ કે૦) ષ પ્રાણ હોય છે. ત્રીંદ્રિય જીવોને સ્પર્શનેન્દ્રિય, રસનેન્દ્રિય, ગ્રાણેન્દ્રિય, શ્વાસોદ્વાસ, આયુ, કાયબલ તથા વચનબલ, એ (સત્ત કે૦) સાત પ્રાણ હોય છે. ચતુર્રિન્દ્રિય જીવોને સ્પર્શનેન્દ્રિય, રસનેન્દ્રિય, ગ્રાણેન્દ્રિય, ચક્ષુરિન્દ્રિય, શ્વાસોદ્વાસ, આયુ, કાયબલ તથા વચનબલ, એ (અષ્ટેવ કે૦) આઠ પ્રાણ હોય છે ॥ ૪૨ ॥

(અસન્નિ સન્નિ પંચિદિણસુ કે૦) અસંઙ્ગી પંચેન્દ્રિય તથા સંઙ્ગી પંચેન્દ્રિય જીવોને (નવ દસ કે૦) નવ અને દશ (કમેણ કે૦) ક્રમે કરી બોધવા કે૦) જાણવા. એટલે અસંઙ્ગી પંચેન્દ્રિય જીવોને એક મનોબલ હોતું નથી, બાકીના નવે પ્રાણો હોય છે અને સંઙ્ગી પંચેન્દ્રિય જીવોને દશે પ્રાણો હોય છે. એ પ્રાણ જેને જેટલા કહ્યા છે તે જીવને (તેહિં

સહ વિષ્ણુજીને કે) તે પ્રાણોનો જે વિયોગ થાય
 છે તે (જીવાણં મરણં જાણે કે) જીવને મરણ
 કહેવાય છે. વહી જ્યાં ઉપજે ત્યાં એક આયુ તો
 પૂર્વલા જીવનું બાંધેલું હોય, બાકી વીજા સર્વ નવા
 પ્રાણ અને નવી પર્યાસિ ઉપજતી વેલાએ બાંધે. જ્યાં
 દેવ, નારકી, ગર્જન તિર્યંચ તથા મનુષ્ય એ જીવો
 સંજી પંચેન્દ્રિય કહેવાય છે; અને સંમૂર્ઘિમ તિર્યંચ
 તથા સંમૂર્ઘિમ મનુષ્ય અસંજી પંચેન્દ્રિય કહેવાય છે.
 તેજમાં સંમૂર્ઘિમ મનુષ્યો તો જાણારૂપ વાગ્વલાદિકે
 કરી રહિત હોવાથી તેજ સાત તથા આઠ પ્રાણ-
 વાલા કહ્યા છે ॥ ૪૩ ॥

અહીં એવી આશંકા ઉત્પન્ન થાય છે કે જીવને પ્રાણ
 વિયોગરૂપ જે મરણ કહ્યું તે કેટલા કાલ સુધી
 થયા કરે છે ? એના નિરાસાર્થ ઉત્તર કહે છે:-

એવં અણોરપારે, સંસારે સાયરંમિ
 જીમંમિ ॥ પત્તો અણંત ચુત્તો, જીવેહિં
 અપત્તધમ્મેહિં ॥ ૪૪ ॥

ગાથા ૪૪ મીના બૂટા શબ્દના અર્થ.

એવં=એ પ્રકારે.

સંસારે=સંસારરૂપ.

અણોરપારે=પારાવાર રહિત.

સાયરંમિ=સમુજ્જને વિષે.

જીમંમિ=મહા જયંકર.

પત્તો=પ્રાપ્ત થાય છે.

અણંત=અનંતી.

ખુત્તો=વાર.

જીવેહિં=જીવોને.

અપત્ત=નહીં પામેલા.

ધમ્મેહિં=ધર્મને.

અર્થ:- (અપત્તધમ્મેહિં કે०) જેઝને ધર્મની પ્રાપ્તિ થઈ નથી એવા (જીવેહિં કે०) જીવોને (એવં કે०) પૂર્વે કહી આવ્યા તેમ આ (અણોરપારે કે०) પારાવાર રહિત એટલે જેની આદિ પણ નથી અને અંત પણ નથી એવા (જીમંમિ કે०) મહા જયંકર (સંસારે સાયરંમિ કે०) સંસારરૂપ સમુદ્રને વિષે (અણંત ખુત્તો કે०) અનંતી વાર પ્રાણવિયોગરૂપ મરણ (પત્તો કે०) પ્રાપ્ત થાય છે ॥ ૪૪ ॥
 એ ચોથું પ્રાણ દ્વાર કહ્યું.

એટલે જે જીવ ધર્મ નથી પામ્યા તે જીવ એકેકી યોનિને વિષે અનંતી અનંતી વાર મરણ જીવન પ્રત્યે કરે છે. યોનિ એટલે જે સ્થાનમાં ઘણા જીવોનો એક વર્ણ, એક ગંધ, એક રસ, એક સ્પર્શ, એટલાં વાનાં સરખાં બરોબર હોય તે સર્વ જીવની એક યોનિ કહી-
 એ. તે યોનિઠ કેટલી છે તે સર્વ જાતિના જીવોની જૂદી જૂદી સંખ્યાએ આગલી ગાથાએ કહે છે.

हवे पांचमुं योनि द्वार कहे ठे:-

तह चउरासी लरका, संखा जोणीण हो-
इ जीवाणं ॥ पुढवाईण चउएहं, पत्तेयं
सत्त सत्तेव ॥ ४५ ॥ दस पत्तेय तरूणं,
चउदस लरका हवंति इयरेसु ॥ विगलें-
दिएसु दो दो, चउरो पंचिंदि तिरियाणं
॥ ४६ ॥ चउरो चउरो नारय, सुरेसु मणु-
आण चउदस हवंति ॥ संपिंनिया य
सवे, चुलसी लरकाउ जोणीणं ॥ ४७ ॥

गाथा ४५ मीना बूटा शब्दना अर्थ.

तह=तथा.

चउरासी=चोराशी.

लरका=लाख.

संखा=संख्या.

जोणीण=योनिनी.

होइ=ठे.

जीवाणं=जीवोनी.

पुढवाईणं=पृथ्व्यादिकनी.

चउएहं=चारनी.

पत्तेयं=प्रत्येकनी.

सत्त सत्तेव=सात सात.

गाथा ४६ मीना बूटा शब्दना अर्थ.

दस=दश.

पत्तेय तरूणं=प्रत्येक वनस्पति-
कायनी.

चउदस=चौद.

लरका=लाख.

हवंति=ठे.

इयरेसु=इतर (साधारणने विषे). चउरो=चार.
 विगलेंदिएसु=विकलेंद्रियने विषे. पंचिंदि=पंचेंद्रिय.
 दो दो=वे वे. तिरियाणं=तिर्यचनी.

गाथा ४७ मीना बूटा शब्दना अर्थ.

चउरो=चार.	संपिंनिया=एकठी करतां
नारय=नारकीनी.	सर्वे=सर्वे.
सुरेसु=देवताउनी.	चुलसी=चोराशी.
मणुआण=मनुष्यनी.	लस्काउ=लाख.
चउदस=चौद.	जोणीणं=योनिउं.

अर्थ:—(तह के०) तथा (जीवाणं के०) जीवोनी
 (जोणीण के०) योनिनी (संखा के०) संख्या
 (चउरासी लस्का के०) चोराशी लक्ष (होइ के०)
 ठे. जीवोनुं जे उत्पत्तिस्थानक ते योनि कहेवाय ठे.
 तेउमां (पुढवाइण चउण्हं के०) पृथ्व्यादिक चार एटले
 पृथ्वीकाय, अप्काय, तेउकाय तथा वाउकाय, ए चार
 प्रकारना जीवोनी (पत्तेयं के०) प्रत्येकनी (सत्त सत्तेव
 के०) सात सात लाख योनिउं जाणवी. एम चारेनी
 सर्व मल्ली अख्यावीश लक्ष योनिउं थइ ॥ ४५ ॥ (पत्तेय
 तरूणं के०) प्रत्येक वनस्पतिकाय जीवोनी (दस के०)
 दश लक्ष योनिउं ठे. (इयरेसु के०) इतरेषु एटले

एथी इतर जे साधारण वनस्पतिकाय जीवो ठे तेनी (चउदस लखा के०) चौद लक्ष योनिउं (हवंति के०) ठे. (विगलेंदिएसु दो दो के०) विकलेंद्रिय एटले बेइंद्रिय जीवोनी बे लाख, तेइंद्रिय जीवोनी बे लाख तथा चौरिंद्रिय जीवोनी बे लाख योनिउं जाणवी; अने (पंचिंदि तिरियाणं के०) पंचेंद्रिय तिर्यक् जीवोनी (चउरो के०) चार लक्ष योनिउं ठे ॥ ४६ ॥ (चउरो नारय के०) नारकी जीवोनी चार लक्ष योनिउं ठे, (सुरेसु चउरो के०) देवोनी पण चार लक्ष योनिउं ठे, (मणु-आण के०) मनुष्य प्राणीउंनी (चउदस हवंति के०) चौद लाख योनिउं ठे. एवी रीते (संपिंमिया य के०) बधीने एकठी करतां सरवाले (सबे के०) सर्व (चुलसी के०) चोराशी (लखाउ के०) लाख (जोणीणं के०) योनिउं थाय ठे ॥ ४७ ॥

एवी रीते संसारी जीवो विषयक शरीरनुं मान, आजखानी स्थिति, कायस्थिति, प्राण अने योनि ए पांच द्वार कहां.

हवे सिद्ध जीवो विषयक कहे ठे:-

सिद्धाण नञि देहो, न आन कम्मं

(७६)

न पाण जोणीउं ॥ साइ अणंता तेसिं,
ठिई जिणंदाऽऽगमे जणिया ॥ ४८ ॥

गाथा ४८ मीना बूटा शब्दना अर्थ.

सिद्धाण=सिद्धने.

नठि=नथी.

देहो=शरीर, देह.

न=नथी.

आउ=आयु.

कम्मं=कर्म.

पाण=प्राण.

जोणीउं=योनि.

साइ=सादि.

अणंता=अनंत.

तेसिं=तेमनी.

ठिई=स्थिति.

जिणंदाऽऽगमे=जिनेंद्र प्रणीत

सिद्धांतने विषे.

जणिया=कही ठे.

अर्थ:- (सिद्धाण देहो नठि के०) सिद्ध पर-
मात्माने शरीर नथी, माटे (न आउ कम्मं के०)
आयु अने कर्म पण नथी; अने ज्यां आयु न होय
त्यां (पाण जोणीउं न के०) प्राण अने योनि पण
नथी. ए सर्वनो अज्ञाव होवार्थी कायस्थित्यादि-
कनो पण अज्ञाव दर्शव्यो. एम सर्व कर्मोपाधि-
विमुक्त अने जेउं लोकना अग्र जागने विषे स्थित
ठे (तेसिं के०) ते सिद्ध जीवोनी (साइ अणंता
ठिई के०) सादि अनंत स्थिति, ते (जिणंदाऽऽगमे

કે૦) જિનેંદ્ર પ્રણીત સિદ્ધાંતોને વિષે (જણિયા
કે૦) કહી છે. એટલે જે દિવસે અહીંથી સિદ્ધમાં ગમન
થાય તે દિવસે સિદ્ધને સાદિપણું કહ્યું છે, અને ફરી
ત્યાંથી વ્યવનનો અજાવ હોવાથી અનંતપણું છે ॥ ૪૬ ॥

હવે ફરી સંસારી જીવ વિષે કહે છે:—
કાલે અણાઈનિહણે, જોણી ગહણંમિ
ત્રીસણે ઇહ ॥ ત્રમિયા ત્રમિહંતિ ચિરં,
જીવા જિણવયણમલહંતા ॥ ૪૭ ॥

ગાથા ૪૭ સીના ટૂટા શબ્દના અર્થ.

કાલે=કાલને વિષે.

અણાઈનિહણે=અનાદિનિધન

(આદિ અને અંત રહિત).

જોણી=યોનિ.

ગહણંમિ=ગહન દુઃખ દેનારો.

ત્રીસણે=ત્રયને દેનારો.

ઇહ=અહીં આં, આ સંસારને વિષે.

ત્રમિયા=ત્રટકેલા છે.

ત્રમિહંતિ=ત્રમશે.

ચિરં=લાંબા કાલ સુધી.

જિણવયણં=જિનવચનને.

અલહંતા=નહીં પામેલા.

અર્થ:—આદિ એટલે પ્રારંભ, નિધન એટલે નાશ
વન્ને શબ્દો વિનિષ્ક્રિય વિનાના હોવાથી તેઓનું એક અન્વ-
યિત પદ “આદિનિધન” એમ થાય છે. એ પદનો
અર્થ વૃત્તિકાર આમ કરે છે:—જેનો પ્રારંભ અને નાશ
દીગમાં આવતો નથી તેને અનાદિનિધન કહીએ. એ

(अणाश्निहणे काले के०) अनादि अनंत कालने विषे
 (जिणवयणमलहंता जीवा के०) हितोपदेशरूप
 जिनवचनने जे जीवो पाम्या नथी तेउ (जोणी के०)
 चोराशी लाख संख्यावाली जे योनि तेणे करी (गहणं-
 मि के०) महा गहन दुःख देनारो तथा (जीसणे के०)
 जयने देनारो (इत्थ के०) इहां वर्णव्यो एवो जे आ
 संसार तेने विषे (जमिया के०) अतीत कालने विषे
 जटकेला ठे, अने फरी (जमिहंति चिरं के०) आगल
 आगामिक कालमां पण घणुं त्रमण करशे ॥ ४९ ॥

हवे ग्रंथकार पोताना नामनी सूचना करता

बता धर्मोपदेश कहे ठे:-

ता संपइ संपत्ते, मणुअत्ते उल्लहे वि
 सम्मत्ते ॥ सिरि संति सूरि सिछे,
 करेह जो उज्जमं धम्मे ॥ ५० ॥

गाथा ५० मीना बूटा शब्दना अर्थ.

ता=ते कारण माटे.
 संपइ=सांप्रत काले.
 संपत्ते=प्राप्त अर्थ.
 मणुअत्ते=मनुष्यपणुं.
 उल्लहे=दुर्लभ.
 वि=पण.

जी० ६

सम्मत्ते=सम्यक्त्व.

सिरि=श्री, ज्ञानादि लक्ष्मी.

संति=शांति, रागादिकनो

उपशम.

सूरि=सूरि, पूजवायोग्य.

सिछे=शिष्ट, उपदेश करेला.

करेह=करो.

उज्जमं=उद्यम.

जो=हे जन्मजीवो.

धम्म=धर्मने विषे.

अर्थ:- (ता के०) ते पूर्वोक्त कारण माटे (जो के०) हे जन्मजीवो! (संपद् के०) सांप्रत आ समयने विषे दश दृष्टांते करी (दुल्लहे के०) दुर्लभ एवं जे आ (मणुअत्ते के०) मनुष्यपणुं ते (संपत्ते के०) प्राप्त थयुं ठतां अने (वि सम्मत्ते के०) तेमां पण दुर्लभ जिनोक्त तत्त्वत्रयरुचिरूप सम्यक्त्व प्राप्त थयुं ठतां (सिरि संति सूरि सिधे के०) श्री एटले ज्ञानादि लक्ष्मी, शांति एटले रागादिकनो उपशम, एउंए करी जे सूरि एटले पूज्य एवा श्री तीर्थकर तथा गणधर तेउं शिष्टे करेला उपदेशरूप (धम्म उज्जमं करेह के०) धर्मने विषे उद्यम करो ॥ ५० ॥

आ पद्यमां कविए पोतानुं नाम सूचव्युं ठे ते आवी रीते:- श्री शांति सूरि उपदेश करे ठे के शिष्टे एटले उत्तम पुरुषोए आचरण करेला धर्मने विषे उद्यम करो. एवो अन्वय करवो. अथवा श्री शांति सूरिए करेला जगवद्वचनानुसारे धर्मोपदेशनो उद्यम करो. हवे आ ग्रंथ सिद्धांतमांथी कहाडेलो ठे एम कहे ठे:-

एसो जीववियारो, संखेवरुईण जा-

જાણા હેઠં ॥ સંખિત્તો ઝઘરિઝં, રુદ્ધાઝં
સુયસમુદ્ધાઝં ॥ ૫૧ ॥ ઇતિ ॥

ગાથા ૫૧ મીના લૂટા શબ્દના અર્થ.

एसो=ए.

जीववियारो=जीवविचार.

संखेवरुईण=संक्षेपरुचिवंतने.

जाणणा हेउं=जाणवाने अर्थ.

संखित्तो=संक्षेपशी.

उद्धरिउं=उद्धार कर्यों ठे.

रुद्धाउं=अतिशय विस्तारवाला.

सुयसमुद्धाउं=श्रुतसमुद्रशी.

અર્થ:—(एसो के०) ए जे (जीववियारो के०)
जीवविचार कह्यो ते (संखेवरुईण के०) संक्षेपरुचि
एटले स्वल्प मतिवाला जीवोने (जाणणा हेउं के०)
जाणवाने अर्थ (रुद्धाउं के०) जेना विस्तारनुं ग्रहण
थइ शके नहीं एवा (सुयसमुद्धाउं के०) श्रुतसमुद्र
थकी (संखित्तो उद्धरिउं के०) संक्षेपशी उद्धार
करीने आ निबंध कस्यो ठे. एथी आ सर्व जे कांइ
कहुं ते पोतानुं मनःकटिपत कहुं नथी; परंतु सिद्धां-
तोमांथी उद्धार करीने कहुं ठे, एवी सूचना करी॥५१॥

इति श्रीजीवविचारप्रकरणं प्राकृत-
व्याख्यासहितं संपूर्णम् ॥

॥ जीवविचारनुं स्वरूप लिख्यते ॥

- ॥ जीवना बे जेद ॥ ३ चौरिन्द्रिय जीव.
 १ संसारी जीव. ४ पंचेन्द्रिय जीव.
 २ सिद्धना जीव. ॥ स्थावरना पांच जेद ॥
 ॥ संसारीना बे जेद ॥ १ पृथ्वीकाय जीव.
 १ त्रस जीव. २ अप्काय जीव.
 २ स्थावर जीव. ३ तेजकाय जीव.
 ॥ त्रसना चार जेद ॥ ४ वायुकाय जीव.
 १ वेष्ट्रिय जीव. ५ वनस्पतिकाय जीव.
 २ तेष्ट्रिय जीव.

१ ॥ पृथ्वीकायना जेद कहे ठे ॥

स्फटिक रत्न, मणि, रत्न, परवालां, हींगलो, हर-
 ताल, मणसिल, पारो, सोनुं आदि देश सात धातु
 ते सोनुं, रूपुं, त्रांबुं, सीसुं, जस्त, कथीर तथा लोडुं
 ७, खसीमाटी, हरमजी, पाषाणना कटकानी साथे
 मलेदी धोदी माटी, पलेवो पाषाण, अवरख, तुरी

માટી, ધારો, માટીની જાત, પાષાણની જાત આદિ
દેહ પૃથ્વીકાયના જોડ જાણવા. ૧

૨ ॥ અપ્કાયના જોડ કહે છે ॥

ઝૂમિનું પાણી, વરસાદનું પાણી, ઘરનું પાણી, હિમનું
પાણી, કરાનું પાણી, લીલી હરિકાયનું પાણી, ઘનો-
દધિનું પાણી આદિ દેહ અપ્કાયના જોડ જાણવા. ૨

૩ ॥ તેજકાયના જોડ કહે છે ॥

અંગારાનો અગ્નિ, જ્વાલાનો અગ્નિ, જાઘાનો અગ્નિ,
ઉલ્કાપાતનો અગ્નિ, વજ્રનો અગ્નિ, વિજલીનો અગ્નિ
આદિ દેહ તેજકાયના જોડ જાણવા. ૩

૪ ॥ વાંજકાયના જોડ કહે છે ॥

ઉદ્ધામક વાયરો, ઉત્કલિક વાયરો, મંરુલિક
વાયરો, મોટો વાયરો, શુરુ વાયરો, ગુંજારવ કરે તે
વાયરો, ઘનવાત, તનુવાત આદિ દેહ વાંજકાયના
જોડ જાણવા. ૪

૫ ॥ વનસ્પતિકાયના જોડ કહે છે ॥

૧ સાધારણ વનસ્પતિ. ૨ પ્રત્યેક વનસ્પતિ.

૩ ॥ સાધારણ વનસ્પતિના જોડ કહે છે ॥

સર્વ જાતનાં કંદ, સર્વ જાતના અંકુરા, સર્વ જાતનાં

कुंवल, पांच जातनी फुगी, सेवाल, चूमिफोमा, लीबुं
आडु, लीली हलदर ने लीलो कचुरो, गाजर, मोथ,
वधुलानी ज़ाजी, शेग, सर्व जातना पाला, कोमल
फल, सर्वे गुस ठे सिरा, सांध, पर्व जेनां एवां, थुहर,
कुंवार, गुगल, गलो प्रमुख ठेद्या थकी जगे तेने
साधारण वनस्पति कह्नीए.

२ ॥ प्रत्येक वनस्पतिना जेद कहे ठे ॥

एक शरीरमां एक जीव होय जेने विषे तेने प्रत्येक
वनस्पति कह्नीए. ते फल, फूल, ढाल, काष्ठ, मूल,
पान ने बीज ए सात स्थानके एक एक जीव होय तेने
प्रत्येक वनस्पति कह्नीए. ए पांच स्थावरना जेद कह्या.

॥ वेइंजियना जेद कहे ठे ॥

शंख, कोमीठ, गंडोला, जलो, चंदनक एटले
स्थापनाचार्य, अलसीआ, लालीआ, लाकमाना कीमा,
कीरसीआ, पूरा ए आदि देइ वेइंजिय जीव जाणवा.

॥ तेइंजियना जेद कहे ठे ॥

कानखजुरा, मांकण, जु, कीमी, उदेइ, मंकोमा,
इल, धीमेल, सावा, गींगोमा, गधइआ, ठाणना कीमा,
विष्टाना कीमा, धनेरीआ, कुंधुआ, गोपालीक, मेहना
मामा आदि देइ तेइंजियना जेद जाणवा.

॥ चौरिंद्रियना जेद कहे ठे ॥

बिडु, ढिंकुण, जमरा, जमरी, तिरु, माखी, मांस,
महूर, कंसारी, करोलीआ आदि देइ चौरिंद्रियना
जेद जाणवा.

॥ पंचेंद्रियना चार जेद कहे ठे ॥

१ नारकी. २ तिर्यच. ३ मनुष्य. ४ देवता.

॥ नारकीना सात जेद ॥

गोत्रनां नाम. नारकीनां नाम.

रत्नप्रजा. घमा.

शर्कराप्रजा. वंसा.

वालुकाप्रजा. सेला.

पंकप्रजा. अंजणा.

धूमप्रजा. रिछा.

तमःप्रजा. मघा.

तमस्तमःप्रजा. माघवती.

॥ तिर्यचना त्रण जेद ॥

१ जलचर. २ स्थलचर. ३ खेचर.

१ ॥ जलचरना पांच जेद कहे ठे ॥

१ सुसुमार. २ मड. ३ काचवा. ४ जलतंतु.

५ मगरमड.

૨ ॥ સ્થલચરના ત્રણ જોદ ॥

ઝરઃપરિસર્પ. સર્પની જાતિ.
જીજપરિસર્પ. નોલિયા, ઝંદર પ્રમુખ.
ચતુષ્પદ. ગાય, જૈંસ પ્રમુખ.

૩ ॥ સ્થેચરના બે જોદ ॥

રોમજ પંચી, ચર્મજ પંચી, મનુષ્યલોકથી બહાર
સમુદ્ર પંચી ને વિતત પંચી.

મનુષ્યની મુખ્ય ત્રણ જાતિ છે. તેની ઉત્તર
જાતિ ૧૦૧ મનુષ્યક્ષેત્ર જાણવાં.

૧૫ પંદર કર્મજૂમિ. ૩૦ ત્રીશ અકર્મજૂમિ.
૫૬ ઢપ્પન અંતરદ્વીપ.

॥ હવે પંદર કર્મજૂમિ કહે છે ॥

પાંચ જરત. પાંચ ઈરવત. પાંચ મહાવિદેહ.

॥ હવે ત્રીશ અકર્મજૂમિ કહે છે ॥

૧ પાંચ હેમવંત ક્ષેત્ર. ૨ પાંચ હિરણ્યવંત ક્ષેત્ર.
૩ પાંચ હરિવર્ષ ક્ષેત્ર. ૪ પાંચ રમ્યક ક્ષેત્ર, ૫ પાંચ
દેવકુરુ ક્ષેત્ર. ૬ પાંચ ઉત્તરકુરુ ક્ષેત્ર.

॥ હવે ઢપ્પન અંતરદ્વીપ કહે છે ॥

ચુલહેમવંત પર્વત અને શિખરી પર્વત, ૯ બે પર્વ-

तनी पूर्वे ने पश्चिमे लवण समुद्रमां बे बे दाढाज
नीकली ठे; एटले बंने पर्वतनी बंने दिशिनी आठ
दाढाज थइ. ते एक एक दाढा उपरे सात सात
छीप ठे एटले आठ दाढा उपरठप्पन अंतरछीप थया.

ए प्रमाणे मनुष्यना १०१ जेद जाणवा.

॥ देवताना चार जेद कहे ठे ॥

१ दश जवनपति. २ आठ व्यंतर तथा वाणव्यं-
तर. ३ पांच ज्योतिषी. ४ बे वैमानिक.

॥ दश जवनपतिनां नाम कहे ठे ॥

१ असुरकुमार. २ नागकुमार. ३ सुर्वणकुमार.
४ विद्युत्कुमार. ५ अशिकुमार. ६ छीपकुमार. ७ उदधि-
कुमार. ८ दिशिकुमार. ९ वायुकुमार. १० स्तनितकुमार.

॥ आठ व्यंतर तथा वाणव्यंतरना जेद कहे ठे ॥

१ पिशाच. २ झूत. ३ यक्ष. ४ राक्षस. ५ किंनर
६ किंपुरुष. ७ महोरग. ८ गंधर्व.

१ अणपत्नी. २ पणपत्नी. ३ हसीवादी. ४ झूतवादी.
५ कंदित. ६ महाकंदित. ७ कोहंरु. ८ पतंग.

॥ ज्योतिषीना पांच जेद कहे ठे ॥

१ चंद्र. २ सूर्य. ३ ग्रह. ४ नक्षत्र. ५ तारा.

(एण)

॥ वैमानिकना वे जेद कहे ठे ॥

१ कटप ते बार देवलोक. २ कटपातीत ते नव
ग्रैवेयक ने पांच अनुत्तर विमान.

॥ कटप ते बार देवलोकनां नाम कहे ठे ॥

१ सौधर्म. २ ईशान. ३ सनत्कुमार. ४ माहेंद्र.
५ ब्रह्म. ६ लांतक. ७ शुक्र. ८ सहस्रार. ९ आनत.
१० प्राणत. ११ आरण. १२ अच्युत.

॥ कटपातीत ते नव ग्रैवेयक ने पांच अनुत्तर विमान ॥

॥ नव ग्रैवेयकनां नाम कहे ठे ॥

१ सुदर्शन. २ सुप्रतिबंध. ३ मनोरम. ४ सर्वतोच्चद्र.
५ विशाल. ६ सुमनस. ७ सौमनस. ८ प्रीतिकर.
९ आदित्य.

॥ पांच अनुत्तर विमाननां नाम कहे ठे ॥

१ विजय. २ वैजयंत. ३ जयंत. ४ अपराजित.
५ सर्वार्थसिद्ध.

॥ ए संसारी जीवोना जेद कहा ॥

॥ हवे सिद्धना पंदर जेद कहे ठे ॥

तीर्थसिद्ध, अतीर्थसिद्ध आदि देइ सिद्धना
पंदर जेद जाणवा.

ए जीवनं स्वरूप कह्युं.

॥ हवे पांच द्वारनां नाम कहे ठे ॥

१ शरीरनुं द्वार. २ आउखानी स्थितिनुं द्वार.
३ पोतानी कायमां रहे तेनुं द्वार. ४ प्राणनुं द्वार.
५ योनिनुं द्वार.

१ ॥ हवे शरीरनुं द्वार कहे ठे ॥

सर्व एकेंद्रियनुं अंगुलना असंख्यातमा जागनुं
शरीर होय, पण प्रत्येक वनस्पतिनुं हजार योजनशी
अधिक शरीर जाणवुं.

बेइंद्रियनुं बार योजननुं शरीर, तेइंद्रियनुं त्रण
गाउनुं शरीर, चौरिंद्रियनुं एक योजननुं शरीर.

पांचसो धनुष्यनुं शरीर सातमी नारकीनुं, पढी
अर्ध अर्ध उठुं करीए त्यारे पहेली नारकीनुं पोणा
आठ धनुष्य ने ठ आंगलनुं शरीर जाणवुं.

गर्जज मछ ने उरःपरिसर्पनुं हजार योजननुं
शरीर जाणवुं.

पद्मीनुं धनुष्य पृथक्त्व एटले बेथी नव धनुष्यनुं
शरीर जाणवुं.

जुजपरिसर्पनुं गाउ पृथक्त्व शरीर होय.

॥ ए शरीरनुं मान गर्जजनुं जाणवुं ॥

(एष)

॥ संमूर्धिमनुं शरीरमान कहे ठे ॥

खेचर पंखीनुं तथा जुजपरिसर्पनुं धनुष्य पृथक्त्व
शरीर जाणवुं.

उरःपरिसर्पनुं योजन पृथक्त्व शरीर जाणवुं.
संमूर्धिम चतुष्पदनुं गाढ पृथक्त्व शरीरमान जाणवुं.

॥ गर्जज ॥

चतुष्पदनुं ठ गाढनुं शरीर होय.

मनुष्यनुं त्रण गाढनुं शरीर होय.

जवनपति, व्यंतर, ज्योतिषी, वैमानिकमां सौधर्म
ने ईशान ए बे देवलोक सुधीना देवतानुं सात
हाथनुं शरीर जाणवुं.

त्रीजे चोथे ठ हाथनुं शरीर.

पांचमे ठेठे पांच हाथनुं शरीर.

सातमे आठमे चार हाथ; नवमे, दशमे, अग्या-
रमे, बारमे ए चार देवलोक त्रण हाथनुं शरीर,
नव त्रैवेयके वे हाथनुं शरीर. पांच अनुत्तर विमाने
एक हाथनुं. ए शरीरनुं मान जाणवुं.

२ ॥ आठखानुं मान कहे ठे ॥

पृथ्वीकायनुं बावीश हजार वर्ष, अष्कायनुं सात

(९३)

हजार वर्ष, तेजकायनुं त्रण अहोरात्रि, वाजकायनुं
त्रण हजार वर्ष अने वनस्पतिनुं दश हजार वर्षनुं
आजखुं जाणवुं.

वेइंद्रियनुं बार वर्ष.

तेइंद्रियनुं जगणपचास दिवस.

चौरिंद्रियनुं ठ मासनुं.

देवता अने नारकीनुं तेत्रीश सागरोपम, चतुष्पद,
तिर्यच अने मनुष्यनुं त्रण पळ्योपमनुं आजखुं.

जलचर, उरःपरिसर्प, भुजपरिसर्प एउनुं उत्कृष्ट
पूर्व कोमीनुं आजखुं जाणवुं.

पद्मीनुं पळ्योपमना असंख्यातमा जागनुं आ-
युष्य जाणवुं.

सर्व सूक्ष्म तथा साधारण वनस्पति अने संमू-
र्हिम मनुष्य एउनुं जघन्य उत्कृष्ट अंतर्मुहूर्त्तनुं
आजखुं होय.

॥ हवे संमूर्हिमनुं आयुष्य कहे ठे ॥

जलचर संमूर्हिमनुं पूर्व क्रोरु वर्ष, स्थलचरनुं
चोराशी हजार वर्ष, खेचरनुं बहोतेर हजार वर्षनुं
आयुष्य, उरःपरिसर्पनुं त्रेपन हजार वर्षनुं आयुष्य,

जुजपरिसर्पनुं बेंतालीश हजार वर्षनुं आयुष्य. एवी
रीते आयुष्यनुं मान जाणवुं.

३ ॥ हवे कायनी स्थितिनुं छार कहे ठे ॥

एकेंद्रिय असंख्याती उत्सर्पिणी अवसर्पिणी
सुधी पोतानी कायमां रहे.

अनंतकाय अनंती उत्सर्पिणी अवसर्पिणी सुधी
पोतानी कायमां रहे.

बेइंद्रिय, तेइंद्रिय तथा चौरिंद्रिय ए त्रणे विक-
लेंद्रिय संख्यातां वर्ष सुधी रहे.

मनुष्य तथा तिर्यच सात आठ जव सुधी रहे.

नारकी मरी नारकी न थाय.

देवता मरी देवता न थाय.

४ ॥ हवे दश प्राणनुं छार कहे ठे ॥

१ स्पर्शनेंद्रिय.

६ श्वासोद्वास.

२ रसनेंद्रिय.

७ आउखुं.

३ घ्राणेंद्रिय.

८ मनबल.

४ चक्षुरिंद्रिय.

९ वचनबल.

५ श्रोत्रेंद्रिय.

१० कायबल.

ए दश प्राण जाणवा.

एकेंद्रियने चार प्राण.

बेइंद्रियने ठ प्राण.

तेइंद्रियने सात प्राण.

चौरिंद्रियने आठ प्राण.

असंझी पंचेंद्रियने नव प्राण.

संझी पंचेंद्रियने दश प्राण.

५ ॥ हवे योनिनुं द्वार कहे ठे ॥

सात लाख पृथ्वीकाय.

सात लाख अप्काय.

सात लाख तेजकाय.

सात लाख वायुकाय.

दश लाख प्रत्येक वनस्पतिकाय.

चौद लाख साधारण वनस्पतिकाय.

बे लाख बेइंद्रिय.

बे लाख तेइंद्रिय.

बे लाख चौरिंद्रिय.

चार लाख देवता.

चार लाख नारकी.

(एह)

चार लाख तिर्यच पंचेंद्रिय.

चौद लाख मनुष्यना जेद.

ए सर्व सली सर्व जीवोनी चोराशी लाख जीवा-
योनि थाय.

सिद्धना जीवोने देह नथी, आयु नथी, कर्म
नथी, प्राण नथी, योनि नथी.

ए सिद्धना जीवोनी सादि अनंत स्थिति जाणवी.

इति जीवविचार प्रकरणना
बूटा चोलो समाप्त.

Printed by Ramchandra Yesu Shedge, at the Nirnaya-
sagar Press, 23, Kolbhat Lane, Bombay.

Published by Bhanji Maya for Bhimsi Maneck,
238-240, Mandvi, Sackgalli, Bombay.
